

Fars Edebiyatında Şairlerin Mahlasları

Çetin Kaska*

Öz

Fars şiirinde mahlas hicri dördüncü yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Hicri üçüncü yüzyıldan sadece elli sekiz beyit kalmış ve bu beyitlerin içinde herhangi bir mahlas bulunmamaktadır. Mahlası şairin kendisi seçtiği gibi üstad kabul edilen bir şair tarafından da verilebilmektedir. Fars şairler genellikle mahlaslarını gazel veya kasidelerinin sonunda ifade etmişlerdir. Fars şiirinde mahlasları günümüze ulaşan ilk kişiler Rûdekî, Dakîkî, Kisâ'î Mervezî, Menûçihri ve birçok hicri dörd ve beşinci yüzyıl şairleridir. Moğol döneminden sonra aşamalı olarak mahlas gazelin sonunda yer almıştır. Mahlas seçerken tanıdık manalar ve mûsiki gibi etkenler göz önünde bulundurulmuştur. Mahlas mazmunları dönemin durumuna göre değişiklik göstermiştir. Moğolların İran'a saldırısı ve Fars şiirinin Hindistan'a girişinden sonra "Miskîn", "Gedâ", "Âvâre", "Mahzûn", "Huznî", "Hazîn" ve "Bînevâ" gibi mahlaslar revaç kazanmıştır. Fars edebiyatında birçok şair gerçek adıyla şöhret bulmasına rağmen mahlası adından daha meşhur olan bazı şairler de bulunmaktadır. Mahlaslar genellikle şairin karakterine, eğilimine ve dünya görüşüne uygun olarak seçilmiştir. Bu makalede meşhur Fars şairlerinin mahlasları ile Fars edebiyatında mahlasın şiirlerde nasıl yer aldığı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Filoloji, Mahlas, Fars Edebiyatı, Moğol Dönemi, Fars Şiiri.

* Arş. Gör. Dr. İstanbul Üniversitesi/ Edebiyat Fakültesi/ Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü, /cetinkaska@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-1168-5522

Poets' Pseudonyms in Persian Literature

Çetin Kaska*

Abstract

Pseudonym has begun to be used since the fourth century of Hegira in the Persian poetry. There are only fifty-eight couplets from the third century of Hegira, and these couplets do not include any pseudonyms. As the poet can choose a pseudonym for himself or it can be given by a poet who is accepted as a master. Persian poets have often expressed their pseudonyms at the end of their ghazals or qasidas. The first people whose pseudonym has survived in the Persian poetry are the poets Rudaki, Daqiqi, Kisa'i Marvazi, Menûchihri and many poets of fourth and fifth century of Hegira. Pseudonym has gradually been placed at the end of the ghazals after the Mongol period. In choosing the pseudonym, some factors like familiar meanings and musicality have been considered. Metaphorical statement of the pseudonym varies according to the situation of the period. After the Mongol attack on Iran and the introduction of Persian poetry into India, pseudonyms such as "Miskîn", "Gedâ", "Âvâre", "Mahzûn", "Huzni", "Hazin" and "Bînevâ" gained popularity. Although many poets have found fame with their real names in Persian literature, there are some poets whose pseudonym is more famous than their real name. Pseudonyms are generally chosen in harmony with the poet's characteristics, tendency and worldview. In this article, pseudonyms of famous Persian poets and how pseudonyms in Persian literature take place in poetries are discussed.

Keywords: Philology, Pseudonym, Persian Literature, Mongolian Period, Persian Poetry.

* PhD, Res. Asst., İstanbul University, Faculty of Letters, Department of Persian Language and Literature, cetinkaska@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-1168-5522

1. Giriş

Mahlas kelimesinin sözlük anlamı “kurtulacak” ve “sığınılacak” yer anlamındadır.¹ Mahlas bir şairin asıl adından başka edebiyatta kullandığı isimdir.² Fars edebiyatındaki şairlerin çoğu edebiyat dünyasında kendi isimleri yerine, mahlaslarıyla meşhur olmuşlardır. Her şair şiirlerinde kullanmak üzere takma ad denilen bir mahlas tercih etmiştir. Şair bazen bu mahlası üstadından, yakın çevresinden veya şeyhinden almıştır. Şair aldığı mahlası bütün şiir türlerinde zikretmiştir. Mahlaslar genellikle şairin karakterine, eğilimine ve dünya görüşüne uygun olarak seçilmiştir. Bazı şairler ilk başta aldıkları mahlasları daha sonra mizaçlarına ve şiirlerinin havasına daha uygun düşen başka bir mahlasla değiştirmişlerdir. Nitekim birçok şair tezkiresinde, bu tür mahlas örneklerine rastlanmaktadır. Fars şairlerin çoğu adları yerine daha sonra aldıkları mahlaslarıyla asıl şöhretlerine kavuşmuşlardır. Şairlerin bir kısmı aynı mahlası kullanmıştır. Bu sebepten dolayı birçok şairin şiiri zamanla birbirine karışmış ve bir şaire ait olan şiirler diğer bir şaire mal edilmiştir. Bazı şairler şiirlerini korumak için başkalarının kullanmayacağı mahlaslar seçmişlerdir. Şairin imzasının nişanesi olan mahlas gazelerde genellikle son beyitte bulunur, kasidelerdeyse sona doğru olan tac beyitte yer almaktadır. Fars edebiyatında rubâî, mesnevi, kıta ve tek beyitlerde bile mahlas kullanılmıştır, ancak Fars şiirinde mahlasın kullanıldığı en önemli yer gazeldir. Senâî'nin gazellerinin yüzde kırk dördünde, Hâkânî'nin gazellerinin yüzde doksanında, Sa'dî'nin gazellerinin yüzde doksan yedisinde, Hâfız'ın gazellerinin yüzde doksan sekizinden mahlas yer almaktadır. Gazeldeki son beyit şairin mesajını iletmede daha etkili olduğu için şairler daha çok son beyitte mahlaslarını kullanmışlardır. Örneğin Senâî'nin gazellerinde mahlas yüzde yetmiş altı, Hâkânî'nin gazellerinde mahlas yüzde seksen dokuz, Sa'dî'nin gazellerinde mahlas yüzde seksen ve Hâfız'ın gazellerinde mahlas yüzde doksan üç son beyitte yer almaktadır. Kaside daha çok sipariş üzerine yazıldığı için, şairlerin çoğu sadece memduhlarının isimlerini mahlas olarak yazmışlardır. Ancak gazel sipariş üzerine yazılmadığından şair içindeki duyguları ifade etmiş

1 Ali Yıldırım, (2006) *Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlas-nâmeler*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2006), 11.

2 Tahirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, nşr. Kemal Edip Kürkcüoğlu, (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1973), 94; Mehmet Semih, *Türk Edebiyatında Mahlaslar, Takma Adlar, Tapşurmalar ve Lakaplar*, (İstanbul: Anahtar Kitaplar, 1993), 14.

ve istediği mahlası kullanmıştır.³

Şair şiirde yer edinmek ve diğer şairlerden ayrılmak için mahlas adında bir isim seçmiştir. Mahlasın ilk önce Arap edebiyatında görüldüğü daha sonra Fars ve Türk edebiyatlarına geçtiği düşünülmektedir.⁴ Ancak Rus şarkiyatçı Eberman'a (1899-1937) göre büyük ihtimalle mahlas İslamiyet'ten önceki Fars şiirine özgü bir özelliktir.⁵ Mahlas Fars şiirinde ilk asırlardan günümüze kadar sürekli kullanılmış ve önemini devam ettirmiştir. Farsça yazılan birçok tezkirede şairler mahlaslarıyla yâd edilmiştir. Birçok Fars şair kendi mahlaslarını muhafaza etmek için, kimi zaman diğer şairlerle münakaşa etmiş ve kimi zaman da yurdunu terk etmiştir. Örneğin Şehzade Tayyib Hâşimî, Hâce Hâşim Sadikî ile "Hâşimî" mahlası nedeniyle münakaşa etmiştir. Ayrıca Nâzım-i Şîrâzî, Nâzım-i Yezdî ile "Nâzım" mahlası sebebiyle atışmıştır.⁶ Kimi zaman aynı mahlası kullanan şairler birbirlerini bundan alı koymak için hediye göndermiş ve birbirlerini öldürmekle tehdit etmişlerdir. Nitekim "Sultan" mahlasını kullanan Sultan Muhammed Sepelekî, "Sultan" mahlasını kullanan muasırı Alî Kulî Hân Özbek'e bu mahlastan vazgeçmesi için bin rupiye hediye göndermiştir, ancak Alî Kulî Hân bunu kabul etmeyince Sepelekî onu öldürmekle tehdit etmiştir, fakat Alî Kulî Hân öldürülmek uğruna mahlasını değiştirmemiştir.⁷ Eski dönemlerde mahlas alınıp satılmıştır. Mîrzâ Gâzî Vekârî mahlasını aynı mahlasla şiir yazan şairden 1000 rupiye karşılığında satın almıştır. Ayrıca Nazîrî-i

3 Ömer Faruk Akün, "Divan Edebîyatı" *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994) c.9, 96; Hüccet Abbâspûr, "Tehallüs" *Ferhengnâme-i Edebî-i Fârsî: Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî, Istulâhât, Mûzû'ât ve Mezâmîn-i Edeb-i Fârsî*, nşr. Hasan Enûşe, (Tahran: Vizâret-i Ferheng ve Irşâd-i İslâmî, 1381), c.2, 323; Arslan Tekin, *Edebîyatımızda İsimler ve Terimler*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1995), 370; Mehdî Mekâre Âbid, "Tahlîk ve Berresî-i Tahallüs der Şî'r-i Fârsî", *Dânişgâh-i Şehr-i Kürd, Dânişkede-i Edebîyyât*, (Şehr-i Kürd, 1389), 29.

4 Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, "Mahlas" (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1986) , c.6, 114.

5 Meryem Behârî, "Tehallüs" *Dânişnâme-i Cihân-i İslâm*, (Tahran: Müesses-e Ferhengî-i Hünerî-i Kitâb-i Mercî', 2004), c.6, 728.

6 Zühre Ahmedî Pûr Enârî, "Berresî-i Tahâllüs der Şî'r-i Fârsî" *Neşriye-i Edeb ve Zebân-i Dânişkede-i Edebîyyât ve Ulûm-i İnsânî-i Dânişgâh-i Şehîd Bâhüner-i Kirmân*, Yıl 17, Sayı 36, (Kirmân: 1393), 27.

7 İbrahim Hodâyâr ve Yahya Âbid Sâlih Âbid, "Tahallüs der Şî'r-i Fârsî ve Arabî" *Fünûn-i Edebî*, Yıl 4, Sayı 1, (Tâbistân, 1391), 66-67; Pûr Enârî, "Berresî-i Tahâllüs", 28.

Nîşâbûrî, şiirlerinde “Nazîrî” mahlasını kullanan başka bir şaire on bin rupee vererek, “Nazîrî” mahlasını satın almıştır.⁸

Gazelde mahlas ya ilk beyitte ya son beyitte ya da orta beyitte yer almıştır. Ancak ilk ve orta beyitte yer alan mahlaslar çok değildir. Methiye şiirlerinin gözden düşmesiyle gazel nazım şekli kasideden bağımsız hale gelmiştir. Mahlas kasidede tegazzül bölümünün sonunda yer almış ve ondan sonra methiye başlamıştır, kasidede mahlas memduhun adıdır. Ancak tasavvufun şiire girmesi ve tegazzülün ortadan kalkmasıyla bağımsız bir tür olan gazel ortaya çıkmış, mahlas mefhumu da değişime uğramıştır. Yani mahlas artık memduhun adı değil de şairin adı olmuş ve şiirin sonunda yer almıştır.⁹

2. Fars Edebiyatında Mahlaslar

Fars edebiyatında mahlas sayesinde birçok şairin şiiri belirli bir ölçüde başkaları tarafından çalınmaktan kurtulmuştur. Divanı olan ve olmayan Fars şairlerinin hemen hepsi mahlasa özel önem vermiştir. Fars edebiyatında hicri üçüncü yüzyıldan kalma şiirlerde mahlas yer almamaktadır. Bu dönem şairlerinden olan Hanzala-i Bâdğîsî, Ebû Salîk-i Gorgânî, Firûz-i Maşrikî, Mahmûd-i Verâk-i Herevî, Muhammed b. Vasîf-i Secezî, Besâm-i Kûrd ve Muhammed b. Mühled-i Segezî'den sadece elli sekiz beyit kalmıştır. Mahlas Fars şiirinde hicri dördüncü yüzyıldan muasır döneme kadar kullanılmıştır. Moğol saldırısından sonra Fars şairleri kederli, gamlı ve hüznü mahlasları tercih etmiştir. Fars edebiyatında şiirinde ilk mahlas kullanan şairler Rûdekî, Ammâre-i Mervezî, Dakîkî, Kisâ ve Menûçihri'dir. Menûçihri şiirlerinde dört defa ve Dakîkî iki defa mahlasını kullanmıştır.¹⁰ Hicri dördüncü yüzyılda Rûdekî, Rûdek kasabasına bağlı Bennüc köyünde dünyaya geldiği için “Rûdekî” mahlasını almıştır.¹¹

Hicri dördüncü yüzyıl ile hicri beşinci yüzyılın ilk yarısında şiir söyleyen şairler ve mahlasları şöyledir: Rûdekî-i Semerkandî, “Rûdekî”, Muhammed-i

8 Pûr Enârî, “Berresî-i Tahâllüs”, 28.

9 Sîrûs Şemîsâ, *Seyr-i Gazel der Şi'r-i Fârsî*, (Tahran: İntişârât-i Firdevsî, 1370), 54.

10 Mehmed Rızâ Şefîî Kedkenî, *Der Sohenvâre: Pencâh ve Penc Gofîâr*, (Tahran: Buhârâ, 1376), 350; Âbid, “Tahlîk ve Berresî-i Tahallus der Şi'r-i Fârsî”, 36.

11 Mürsel Öztürk, “Rûdekî” *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008), c.35, 185.

Hüsrevânî, “Hüsrevânî”, Ebû'l-Abbâs-i Rebencenî, “Rebencenî”, Ebû'l-Mu'eyyid-i Belhî, “Mu'eyyid”, Dakîkî-i Tûsî, “Dakîkî”, Muhammed Gazavânî-i Levkerî, “Levkerî”, Müncik-i Tirmizî, “Müncik”, Kisâi-i Mervezî, “Kisâi”, Râbi'a Bint Ka'b, “Bint Ka'b”, Ammâre-i Mervezî, “Ammâre”, Firdevsî-i Tûsî, “Firdevsî”, Ferruhî-i Sîstânî, “Ferruhî”, Unsurî-i Belhî, “Unsurî”, Gazâirî-i Râzî, “Gazâirî” Menûçihri-i Dâmgânî, “Menûçihri”, Ebû'l-Leys-i Taberî, “Bâleys, Bûleys”, Ayyûkî, “Ayyûkî”, Ebû Saîd Ebû'l-hayr, “Bûsaîd”, Ebû Alî Sinâ, “Bûalî”, Esedî-i Tûsî, “Esed”.¹²

Hicri beşinci yüzyılın ortasından hicri yedinci yüzyılın başlarına kadar Farsça şiir yazan şairler ve mahlasları: Nizâmülmülk-i Tûsî, “Tûsî”, Bâbâ Tâhir Üryân, “Tâhir”, Lâmiî-i Gorgânî, “Lâmiî” Alî b. Esed-i Hâris, “Alî b. Esed”, Muhammed Şucâî, “Şucâî”, Unsuru'l-meâlî, “Keykâvus”, Katrân-i Tebrîzî, “Katrân”, Nâsır Hüsrev, “Hüccet” Cevherî-i Herevî, “Cevherî”, Ebû'l-ferec-i Rûnî, “Bû'l-ferec”, Mesûd Sa'd-i Selmân, “Mesûd Sa'd” Muizzî-i Nişâbûrî, “Muizzî”, Ömer Hayyâm, “Hayyâm”, Senâi-i Gaznevî, “Senâi”, Seyyid Hasan-i Gaznevî, “Hasan” Hâlid-i Horâsânî, “Hâlid”, Sûzenî-i Semerkandî, “Sûzenî”, Hekîm Rûhî, “Rûhî” Edîb Sâbir, “Sâbir, Edîb”, Abdülvâsi-i Cebelî, “Cebelî”, Enverî-i Ebîverdî, “Hâverî, Enverî”, Semâ'î-i Mervezî, “Semâ'î”, Fettûhî-i Mervezî, “Fettûhî”, Kavâmî-i Râzî, “Kavâmî”, Esîr-i Ahsîktî, “Esîr, Esîr-i Ahsîktî”, Mücîrüddîn-i Beylekânî, “Mücîr”, İmâdî-i Şehriyârî, “İmâdî”, Zahîr-i Fâyâybî, “Zahîr”, Şehâb-i Mu'eyyed, “Şehâb”, Felekî-i Şîrvânî, “Felekî”, Hâkânî-i Şîrvânî, “Hakâikî, Hâkânî”, Nizâmî-i Gencevî, “Nizâmî”, Ziyâ-i Hocendî, “Pârsî”, Şems-i Tebesî, “Şems”, Attâr-i Nişâbûrî, “Attâr, Ferîd”, Kemâleddîn İsmail “Kemâleddîn”.¹³

Hicri yedi ve sekizinci yüzyıl Fars şairleri ve mahlasları şöyledir: Rukn-ı De'vidâr, “De'vî ve Dâî”, Saîd-i Herevî, “Saîd”, Sırâcî-i Segezî, “Sırâc ve Sırâcî”, Nizâm-i Herevî, “Nizâm”, Esîr-i Evmânî, “Esîr”, Ferîd-i Ahval, “Ferîd”, Necîb-i Cerfâdekânî, “Necîb”, Efdalüddîn-i Kâşânî, “Efdal”, Keykâvus-i Râzî, “Kâvus Kî” Mevlânâ, “Hâmûş, Hamîş, Hamûş, Şems-i Tebrîzî” Kânî-i Tûsî, “Kânî”, Seyyid Zülfikâr, “Zülfikâr”, Mecd-i

12 Zebihullâh Safâ, *Târîh-i Edebîyyât Der İrân*, (Tahran: İntişarât-i Firdevsî, 1338), c.1, 366-606; Âbid, “Tahlîk ve Berresî-i Tahallus der Şi'r-i Fârsî”, 38-47.

13 Safâ, *Târîh-i Edebîyyât Der İrân*, c.2, 383-877; Âbid, “Tahlîk ve Berresî-i Tahallus der Şi'r-i Fârsî”, 50-66.

Hemger, “Mecd, Piser-i Ahmed-i Hemger, Piser-i Hemger, İbn Hemger, Mecd-i Hemger, Mecd-i Pârsî,” İmâmî-i Herevî, “İmâmî”, Bedr-i Câcermî, “Bedr, Bedr-i Câcermî”, Şeyh Irâkî, “İrâkî”, Sa’dî-i Şîrâzî, “Sa’dî”, Nâsır-i Beceî, “Nâsır”, İmâd-i Lor, “İmâd”, Nâsır-i Sîvâsî, “Nâsır”, Pûr Bahâ-i Câmî, “Pûr Bahâ, Bahâ”, Sîrâc-i Kumrî, “Kumrî”, Sultân Veled, “Veled”, Humâm-i Tebrîzî, “Humâm”, Nezârî, “Nezârî”, Hasan-i Kâşî, “Kâşî”, Emîr Hüseyînî, “Hüseyînî”, Hüsrev-i Dihlevî, “Hüsrev, Tûtf”, Alâüdevvle-i Simnânî, “Alâüdevvle, Alâ, Alâdevvle”, Hasan-i Dihlevî, “Hasan”, Evhadî-i Merâgî, “Sâfî, Evhadî” Bedr-i Çaçî, “Bedr, Bedr-i Çaçî”, Emîn-i Belyânî, “Emîn”, Hâcû-yı Kirmânî, “Hâcû”, Hâce İsmâî, “İsmâî”, Seyyid Azud-i Yezdî, “Azud”, Celâl Azud, “Celâl”, Rukn-i Sâyin, “Rukn, Rukn-i Sâyin”, İbn Yemîn-i Horâsânî, “İbn Yemîn”, Ubeyd-i Zâkânî, “Ubeyd”, İmâd-i Fakîh, “İmâd”, Nâsır-i Buhârî, “Nâsır”, Selmân-i Sâvecî, “Selmân”, Asâr-i Tebrîzî, “Asâr, Muhammed”, Celâl-i Tabîb, “Celâl, Tabîb”, Mîr-i Kirmânî, “Mîr”, Muîn-i Cüveynî, “Muîn, Muînî”, Cihân Hâtûn, “Cihân”, Burhân-i Belhî, “Burhân”, Cüneyd-i Şîrâzî, “Cüneyd”, Hâfız-i Şîrâzî, “Hâfız”, Şeyh Kecec-i Tebrîzî, “Kecec”, İbn Muîn, “İbn Muîn”, Rûh-i Attâr, “Rûh, Rûh-i Attâr, Rûhî-i Attâr”, İbn Nasûh-i Şîrâzî, “İbn Nasûh”, Kutb-i Atîkî-i Şîrâzî, “Kutb”, Sa’d-i Bahâ, “Sa’d-i Bahâ, Sa’d-i Bahâî”, İbn İmâd, “İbn İmâd”, Kemâl-i Hocendî, “Kemâl”, Mağribî-i Şîrîn, “Mağribî”, Seyf-i Fergânî, “Seyf, Seyf-i Fergânî”.¹⁴

Hicri sekizinci yüzyıl sonu ile hicri onuncu yüzyıl başı Fars şairleri ve mahlasları: Lütfullâh-i Nişâbûrî, “Lütf”, Rüstem-i Hûryânî, “Rüstem”, Ni’metullâh-i Velî, “Seyyid, Ni’metullâh”, Kâtibî-i Nişâbûrî, “Kâtibî”, Bushak-i Et’ime, “Bushak, Bushâk”, Kâsım-i Envâr, “Kasım, Kâsımî”, Berendek-i Hocendî, “İbn Nusret, Berendek”, İsmet-i Buhârî, “Nasîrî, İsmet”, Feyzî-i Torbetî, “Feyzî”, Mesîhî-i Kûşencî, “Mesîhî”, Şeref Mahdûm, “Şeref”, Emîr-i Şâhî, “Şâhî”, İbn Hüsâm, “İbn Hüsâm”, Şeyh Fahreddîn Hamza, “Âzerî”, Seyyid Nizâmüddîn Mahmûd, “Dâî, Nizâmî, Nizâmî-i Sâni”, Kabûlî, “Kabûlî”, Abdurahman-i Câmî, “Câmî”, Âsafî-i Herât, “Âsafî”, Emîr Humâyûn-i İsferyânî, “Humâyûn”, Alî Şîr Nevâî, “Fânî, Nevâî”, Benâî-i Herevî, “Benâî, Hâlî”, Figânî-i Şîrâzî, “Sekâkî, Figânî”, Unsî-i Gunâbâd, “Mîrhâc, Unsî”, Umîdî-i Tahrânî, “Umîdî”, Hilâlî-i Çağatâî, “Hilâlî”, Mevlânâ Abdullâh-i Hâtûfî, “Hâtûfî”, Ehlî-i

14 Safâ, *Târîh-i Edebîyyât Der İrân*, c.3, 345-1142; Âbid, “Tahlîk ve Berresî-i Tahallus der Şîr-i Fârsî”, 69-100.

Şîrâzî, “Ehlî”, Riyâzî-i Semerkandî, “Riyâzî”, Ârif-i Herevî, “Ârif”, Abdullâh-i Tûsî, “Tûsî”, Fettâhî-i Nîşâbûrî, “Fettâhî”.¹⁵

Hicri onuncu yüzyıl başı ile hicri on ikinci yüzyıl ortası Fars şairleri ve mahlasları: Lisânî-i Şîrâzî, “Lisânî”, Fedâî-i Şîrâzî, “Fedâî”, Nasîbî-i Gîlânî, “Nasîbî”, Pertevî-i Şîrâzî, “Pertevî”, Hâşimî-i Kirmânî, “Hâşimî”, Şâh Tâhir-i Dekenî, “Tâhir”, Şerîf-i Tebrîzî, “Şerîf”, Fuzûlî-i Bağdâdî, “Fuzûlî”, Şeref Cihân-i Kazvînî, “Şeref”, Eşkî-i Kumî, “Eşkî”, Zamîrî-i İsfahânî, “Zamîrî”, Gazâlî-i Meşhedî, “Gazâlî”, Bedr-i Keşmîrî, “Bedrî”, Millî-i Herevî, “Millî”, Kâsım-i Erdestânî, “Kâsımî, Kâsım”, Ebdî Bîg Novîdî, “Novîdî, Ebdî”, Kâhî-i Kâbulî, “Kâhî”, Vahşî-i Bâfkî, “Vahşî”, Senâî-i Meşhedî, “Senâî”, Arslân-i Tûsî, “Arslân”, Muhteşem-i Kâşânî, “Muhteşem”, Örfî-i Şîrâzî, “Örfî”, İtâbî-i Necefi, “İtâbî”, Nûrî-i İsfahânî, “Nûrî”, Hekîm Karârî-i Gîlânî, “Karârî”, Velî Deşt Beyyâzî, “Velî”, Akdesî-i Meşhedî, “Akdesî”, Feyzî-i Feyyâzî, “Feyzî, Feyyâzî”, Munsif-i İsfahânî, “Munsif”, Vahşî-i Cûşkânî, “Vahşî”, Refî’-i Horâsânî, “Refî’üddîn, Refî’”, Enisî-i Şâmlû, “Enisî”, Ammânî, “Ammânî”, Nev’î-i Habûşânî, “Nev’î”, Mahvî-i Hemedânî, “Mahvî”, Nazîrî-i Nîşâbûrî, “Nazîrî”, Cafer-i Kazvînî, “Cafer”, Sencer-i Kâşânî, “Sencer”, Şekîbî-i İsfahânî, “Şekîbî”, Şânî-i Teklû, “Şânî”, Melik-i Kumî, “Melik”, Furketî-i Cûşkânî, “Gâhî, Furketî”, Zülâlî-i Hânsârî, “Zülâlî”, Zuhûrî-i Tûrşîzî, “Zuhûrî”, Ârif-i Rîgî, “Ârif”, Safî-i İsfahânî, “Safî”, Hayyâtî-i Gîlânî, “Hayyâtî”, Nizâm-i Destgayb, “Nizâm”, Nakî-i Kemreî, “Nakî”, Fagfûr-i Gîlânî, “Fagfûr, Mîr”, Nesîrâ-i Hemedânî, “Nesîr”, Mürşid-i Berûcerdî, “Mürşid”, Şeyh Bahâî-i Âmilî, “Bahâî”, Sûfî-i Âmilî, “Muhammed”, Tâlib-i Âmilî, “Tâlib”, Razî-i Ârtîmânî, “Razî”, Şifâ-i İsfahânî, “Şifâî”, Nefî-i Rûmî, “Nefî”, Şâpûr-i Tahrânî, “Karîbî, Şâpûr”, Hasan Hân-i Şâmlû, “Hasan”, Nevîdî-i İsfahânî, “Nevîdî”, Rûhu’l-emîn-i İsfahânî, “Rûhu’l-emîn, Rûh-i Emîn”, Fesîhî-i Herevî, “Fesîhî”, Maşrikî-i Meşhedî, “Maşrikî”, Evcî-i Netenzî, “Evcî”, Kudsî-i Meşhedî, “Kudsî”, Selîm-i Tahrânî, “Selîm”, Kâsım-i Meşhedî, “Kâsım”, Kelîm-i Kâşânî, “Kelîm”, Ezherî-i Şîrâzî, “Ezherî”, İlahî Esed-i Abâdî, “İlahî”, Mesîh-i Kâşânî, “Mesîh, Mesîhî”, Hekîm-i Hâzık, “Hâzık”, Sâlik-i Yezdî, “Sâlik”, Esîr-i Şehristânî, “Esîr”, Feyz-i Kâşânî, “Feyz”, Siydî-i Tahrânî, “Siydî”, Sermed-i Kâşânî, “Sermed”, Feyyâz-i Lâhicî, “Feyyâz”, Berhemen-i Lâhorî, “Berhemen”, Fevcî-i Nîşâbûrî,

15 Safâ, *Târîh-i Edebîyyât Der Ârân*, c.4, 201-463; Âbid, “Tahlîk ve Berresî-i Tahallus der Sî’r-i Fârsî”, 103-1118.

“Fevcî”, Zebîhî-i Yezdî, “Zebîh, Zebîhî”, Ganî-i Keşmîrî, “Ganî”, Şeydâ-i Fethpûrî, “Şeydâ”, Sâib-i Tebrîzî, “Sâib”, Fânî-i Keşmîrî, “Fânî”, İzzetî-i Şîrâzî, “İzzetî”, Sâlik-i Kazvînî, “Sâlik”, Vâaz-i Kazvînî, “Vâaz”, Arşî-i Dihlevî, “Vasfî”, Meczûb-i Tebrîzî, “Meczûb”, Bîniş-i Keşmîrî, “Bîniş”, Râkım-i Meşhedî, “Râkım”, Nevres-i Demâvendî, “Nevres”, Şevket-i Buhârî, “Târık, Şevket”, Nâsır Alî-i Serhindî, “Alî”, Vahîd-i Kazvînî, “Vahîd”, Azîmâ-i Nişâbûrî, “Azîm”, Cûyâ-i Tebrîzî, “Cûyâ”, Eser-i Şîrâzî, “Eser”, Alî-i Şîrâzî, “Hekîm, Alî”, Mîr Necât-i İsfahânî, “Necât”, Serhûş-i Keşmîrî, “Serhûş”, Bîdil-i Dihlevî, “Bîdil”, Muhlis-i Kâşânî, “Muhlis”, Alî-i Nişâbûrî, “Alî”, Şöhret-i Şîrâzî, “Şöhret”, Sâbit-i İlahâbâdî, “Sâbit”, Âferîn-i Lâhorî, “Âferîn”, Gerâmî-i Keşmîrî, “Gerâmî”, Ganîmet-i Pencâbî, “Ganîmet”, Umîd-i Hemedânî, “Umîd”, Fakîr-i Dihlevî, “Fakîr”.¹⁶

Hicri on ikinci yüzyıl ortasından muasır döneme kadar Fars şairleri ve mahlasları: Müştâk-i İsfahânî, “Müştâk”, Hazîn-i İsfahânî, “Hazîn”, Âşık-i İsfahânî, “Âşık”, Azer-i Bîgdilî, “Azer”, Hatîf-i İsfahânî, “Hâtîf”, Sabâhî-i Kâşânî, “Sabâhî”, Sehâb-i İsfahânî, “Sehâb”, Micmer-i Erdestânî, “Micmer”, Sabâ-i Kâşânî, “Sabâ”, Refîk-i İsfahânî, “Refîk”, Neşât-i İsfahânî, “Neşât”, Visâl-i Şîrâzî, “Mehcûr, Visâl”, Gâlib-i Hindistânî, “Gâlib”, Fûrûğî-i Bistâmî, “Miskîn, Fûrûğî”, Kâânî-i Şîrâzî, “Kâânî”, Yağmâ-i Cendekî, “Mecnûn, Yağmâ”, Mollâ Hâdî-i Sebzevârî, “Esrâr”, Surûş-i İsfahânî, “Surûş”, Şeybânî, “Şeybânî”, Vâlih-i İsfahânî, “Vâlih”, Fâiz-i Deştisânî, “Fâiz”, Şehâb-i İsfahânî, “Şehâb”, Safâ-i İsfahânî, “Safâ”, Şûrîde-i Şîrâzî, “Şûrîde”, Edîbü'l-Memâlik, “Emîrî”, Edîb-i Nişâbûrî, “Edîb”, Ferruhî-i Yezdî, “Ferruhî”, Işkî-i Hemedânî, “Işkî”, Nesîm-i Şimâl, “Eşref, Eşrefüddîn”, Ârif-i Kazvînî, “Ârif”, Pervîn-i İ'tisâmî, “Reşîd-i Yâsemî, “Reşîd”, Mîrzâ Muhammed Takî Bahâr, “Bahâr”, Nizâm-i Vefâ, “Nizâm”, Ali İsfendiyârî, “Nîmâ”, Rehî-i Mîrî, “Rehî”, Emîrî-i Fîrûzkûhî, “Emîr, Emîrî” Muhammed Hüseyin, “Şehriyâr” Re'dî-i Âzerhaşî, “Re'dî”, Mehdî Ehvân Sâlis, “Umîd”, Emîr Huşeng-i İbtihâc, “Sâye”, Muhammed Rızâ Şefî-i Kedkenî, “Sirişk”.¹⁷

Şiirde mahlasın yer aldığı beyitler şair ve şiirin nihai mesajı olduğu için genellikle şiirin hülasası ve şiirin en güzel ve sağlam beyitleridir. Gazelde

16 Safâ, *Târîh-i Edebîyyât Der İrân*, c.5, 635-1420; Âbid, “Tahlîk ve Berresî-i Tahallus der Şî'r-i Fârsî”, 121-166.

17 Âbid, “Tahlîk ve Berresî-i Tahallus der Şî'r-i Fârsî”, 168-185.

işlenen konu aşk olduğu için genellikle mahlasın yer aldığı beyit aşk ve âşıklık hakkındadır. Hâkânî'nin gazellerinde mahlasın yer aldığı beyitlerin yaklaşık yüzde otuz biri aşk hakkındadır. Hâkânî'nin gazellerinde mahlasın bulunduğu beyitlerin yaklaşık yüzde yirmi beşinde gönül, kan, gam, şarap ve sarhoşluk gibi mevzular işlenmiştir. Sa'dî'nin gazellerinde mahlasın bulunduğu beyitlerin yaklaşık yüzde doksan üçünde aşk ve âşıklık ele alınmıştır. Hâfız'ın gazellerinde mahlasın bulunduğu beyitlerin yaklaşık yüzde elli üçünde aşk işlenmiştir, ayrıca Hâfız'ın gazellerinde mahlasın bulunduğu beyitlerin yaklaşık yüzde on birinde şarap ve sarhoşluk ele alınmıştır. Mahlasın yer aldığı beyitte şair daima bir mesaj veya öğüt vermektedir.¹⁸

تورودکی را ای ماه رو کنون بینی بدان زمانه ندیدی که این چنینان بود¹⁹

*Ey ay yüzlü, Rûdekî'yi sen şimdi görüyorsun, görmedin şöyle olduğu zaman.*²⁰

جای کمرت شعر عماره ت همانا کز یافتنش خیره شود و هم خردمند²⁰

Senin belin aynı Ammâre'nin şiiri gibidir, zeki kimse onu düşünmekten hayrette düşer.

دقیقی چار خصلت بر گزیده ست به گیتی از همه خوبی و زشتی²¹

Dakîkî dünyada var olan bütün güzellik ve çirkinlikten sadece dört şeyi seçmiştir.

ایا کسایى پنجاه بر تو پنجه گذارد بکند بال تو را زخم پنجه و چنگال²²

Ey Kisâî, elli yaşına ulaşır, ihtiyarlanınca, takatten düşekcesin ve ihtiyarlık seni zayıf hale getirecek.

18 Âbid, "Tahlîk ve Berresî-i Tahallus der Şi'r-i Fârsî", 31-32.

19 Rûdekî-i Semerkandî, *Dîvân-i Rûdekî-i Semerkandî*, nşr. Saîd-i Neffisî, (Tahran: Müessesese-i İntişârât-ı Nigâh, 1373), 84.

20 Mahmûd Müddebirî, *Şerh-i Ahvâl ve Eş'âr-i Şâirân-i bî Dîvân der Karnhâ-yi 3, 4, 5 Hicri-i Kamerî*, (Tahran:1370), 355.

21 Muhammed Debîrsiyâkî, *Dakîkî ve Eş'âr-ı Ū*, (Tahran: İntişârât-i Esâtir, 1347), 108.

22 Mehdî Direhşân, *Eş'âr-i Hakîm Kisâî-i Mervezî ve Tahkîk der Zindegânî ve Âsâr-i Ū*, (Tahran:1375), 37.

بی جمالت چو سیف فرغانی ترک کردم سخن سرایی را²³

Cemalin olmadan Seyf-i Fergânî gibi söz söylemeyi terk ettim.

ای منوچهری همی ترسم که از بیدانشی خویشتن را هم به دست خویشتن دوزی
کف_____ن²⁴

*Ey Menûçihri, düşüncesizlikten kendi elimle kendi kefenimi dikmekten kor-
karım.*

Moğol döneminden sonra aşamalı olarak mahlasın yeri gazelin sonunda sa-
bit hale gelmiştir. Bazen de sondan bir önceki beyitte yer almıştır. Gazelde
mahlasını ciddi bir şekilde kullanan ilk şair Senâî'dir, ondan sonra gazelde
mahlas kullanmak, edebî bir gelenek haline gelmiştir. Muhtemelen şairle-
rin gazel yazmaktan hoşlanmalarının bir nedeni de sonunda mahlaslarını
yazmalarıdır. Özellikle memduha takdim edilen uzun mesnevilerde mahlas
kullanılması revaçtadır. Mahlas Nâsır-i Hüsrev'in kasidelerinde özel bir
yere sahiptir. İran'ın en büyük rubâî şairi Hayyâm, Arap asıllı Hayyâmî ka-
bilesine mensup olduğu için, "Hayyâm" mahlasını almış ve bu mahlasını
bazen rubâîlerinin ilk beytinde kullanmıştır, ondan sonra gelen şairler de
onu örnek almışlardır. Attâr, *Muhtârname* adlı rubâî mecmuasında sadece
bir defa mahlasını ilk beyitte kullanmıştır.²⁵

عطار به درد از جهان بیرون شد در خاک فتاد و بادلی پر خون شد

*Attâr dert sebebiyle cihandan ayrıldı. Toprağa düştü ve kanlı bir gönül
oldu.*

آتش عشق سنایی تیز کن ای ساقیا در دهدش آب انگور نشاطانگیز را

*Ey sâkî! Senâî'nin aşk ateşini yakıcı hale getir. Ona neşe veren üzüm su-
yunu ver.*

همان ناصر من که خالی نبود زمن مجلس میر و صدر وزیر

23 Google, Son Erişim: 10 Haziran 2019, <https://ganjoor.net/seyf/divan-seyf/ghetesk/sh117/>

24 Google, Son Erişim: 10 Haziran 2019, <https://ganjoor.net/manoochehri/divanm/ghaside-ghete/sh50/>

25 Behârî, *Dânişname-i Cihân-i İslâm*, 6/728; Pûr Enârî, "Berres-i Tahâllüs", 41.

Emirin meclisi ve vezirin köşkünün bensiz olmadığı Nâsır 'ım ben.

خیام، اگر ز باده مستی، خوش باش؛ با لالهرخی اگر نشستی، خوش باش؛

*Hayyâm! Eğer şaraptan dolayı sarhoşsan, mutlu ol. Eğer gül yanaklıyla oturmuşsan, mutlu ol.*²⁶

عطاروار از همه عالم طمع بپر کاندر زمانه بهتر ازین هیچ کار نیست²⁶

Attâr gibi bütün âlemde ümitvar ol, çünkü bu zamanda bundan daha iyi bir iş yoktur.

Hicri altıncı yüzyıldan önce gazellerde mahlas kullanmaya dair genel bir kaide yoktur. O dönemlerdeki şairler genellikle zevk ve keyiflerine göre davranmışlardır. Hâkânî çoğunlukla gazellerinde mahlasını kullanmıştır, ancak Cemâleddîn-i İsfahânî birçok gazelinde adını yâd etmemiştir. Enverî de gazellerinde mahlasını kullanmakta ısrar etmemiştir. Senâî bazen gazellerinin son beytinde, bazen de ortasında mahlasını kullanmıştır. Alâme-i Kazvîni'ye göre büyük ihtimalle Firdevsî ve Unsurî gibi adlar mahlas değildir. Bu kişiler bir yere veya bir kimseye bağlılıkları sebebiyle bu adlarla anılmışlardır.²⁷

خیز خاقانیاز خوان جهان که جهان میزبان خرم نیست

Ey Hâkânî! Cihan sofrasından kalk, çünkü dünya neşeli ev sahibi değildir.

انوری پایت ز راهی بازکش کاندران هر مرکبی لنگ آمدست

Ey Enverî! Her merkebin sakatlandığı yoldan ayağını geri çek.

به فردوسی آواز دادی که می مخور جز بر آیین کاوس کی

²⁶ Google, Son Erişim: 10 Haziran 2019, <https://ganjoor.net/attar/divana/ghazal-attar/sh108/>

²⁷ Şeffî Kedkenî, *Der Sohenvâre: Pencâh ve Penc Goftâr*; 350-51; Behârî, *Dânişnâme-i Cihân-i İslâm*, 6/728.

Firdevsî'ye Keykâvus'un merasiminden başka şarap içememesini söyledi.

خواجہ یوقاسم عمید سید آن کز نعت او شعرهای عنصری پر لؤلؤ و مرجان
ک: _____
28

Hâce Ebû'l-Kâsım Umîd'in övgüsünden Unsuri'nin şiirlerini inci ve mercan ile doldurursun.

Fars şairleri sayesinde mahlas diğer Müslüman milletler tarafından da ilgi görmüştür. Fars edebiyatında kullanılan mahlaslar Türk ve Arap şairler tarafında taklit edilmiştir.²⁹ Fars edebiyatında muasır dönemde mahlasın kullanılışı klasik dönemden farklıdır. Klasik dönemde şairler, mahlaslarını çoğunlukla ad, soyadı, lakap, meslek ve doğum yeri adlarından almıştır, ancak muasır dönem şairleri mahlaslarını daha çok dünya görüşü ve düşüncelerine binaen seçmişlerdir. Muasır dönemde şairler ayrıca müstear isimler de kullanmıştır. Müstear isimler bir iki harf veya kelimededen oluşmuştur. Muasır dönemde Mahmûd Müşeref-i Tahrânî, “Âzâd”, Muhammed Rızâ Şefî-i Kedkenî, “Sirişk”, Mehdî Ehvân Sâlis, “Ümîd” ve Hûşeng-i İbtihâc, “Sâye” mahlaslarını almıştır. Bazı Fars şairleri müşterek mahlas kullanmışlardır: “Hâfîz” mahlasını otuz iki şair, “Attâr” mahlasını dört şair, “Sa’dî” mahlasını dört şair ve “Nizâmî” mahlasını altı şair kullanmıştır. Birçok büyük Fars şairi mahlaslarıyla meşhur olmuştur: Şemseddîn Muhammed, “Hâfîz”, İlyâs b. Yusuf, “Nizâmî” ve Müşerefüddîn, “Sa’dî” mahlaslarıyla şöhret kazanmıştır.³⁰

Bazı Fars şairleri vatan ve doğdukları yerlere binaen mahlaslarını almıştır. Örneğin: Aslen Kâşânlı olan Hasan-i Kâşî, “Kâşî” mahlasını kullanmıştır. Kıvamüddîn Nizâmülmülk Ebû Alî Hasan b. Ebû'l-Hasan Ali b. İshâk b. Abbâsî-i Tûsî, “Tûsî” ve Melikü’ş-şuarâ Emîr Bahâeddîn Ahmed b. Mahmûd Kânî-i Tûsî, “Tûsî” mahlasını kullanmıştır.³¹

Fars edebiyatında şairler şiirlerindeki mahlasları vasıtasıyla kendilerine

²⁸ Google, Son Erişim: 10 Haziran 2019, <https://ganjoor.net/onsori/oghas/sh67/>

²⁹ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, c.6, 114.

³⁰ Hodâyâr ve Abid, “Tahallüs der...”, 64-65; Abbâspûr, *Ferhengnâme-i Edebî-i Fârsî*, 2/323; Alî Ekber Dihhodâ, (1373). *Lügatnâme-i Dihhodâ*, (Tahrân: Dânişgâh-ı Tahrân Müessesesi-i Lügatnâme-i Dihhodâ, 1373) c.4, 5710.

³¹ Abid, “Tahlîk ve Berresî-i Tahallus der Şî'r-i Fârsî”, 20.

Ey Selmân! Gönül derdinin devasını kimseden talep etme, derdinle barış çünkü iş işten geçti.

Mevlânâ şiiirlerinde murad ve mahbubu olan “Şems’i mahlas olarak kullanmıştır. Bazı muhakkiklere göre Mevlânâ büyük ihtimalle “Hâmûş” mahlasını da kullanmıştır, ancak Mevlânâ’nın sevgi ve şairlik nişanı olarak değil de, “Hâmûş” ve “Hamîş”i sözü bitirmek manasında kullandığı da rivayet edilmektedir. Ayrıca Mevlânâ’nın “Şems-i Tebrîzî”, “Selâhaddîn” ve “Hüsâmeddîn Çelebi” gibi mahlasları kullandığı da söylenmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda Mevlânâ döneminde de mahlas geleneğinin olduğu anlaşılmaktadır. Hicri dokuzuncu yüzyıl şairi Emîr Şâhî muradı olan Hz. Ali’ye binaen “Şâhî” mahlasını almıştır.³⁵ Kimi muhakkiklere göre Sa’dî, mahlasını Atabek Sa’d b. Zengî’den almıştır, ancak muteber tarihçilere göre Sa’dî, mahlasını Sa’d b. Ebû Bekir’den almıştır, ikinci iddia daha makbul görülmüştür.³⁶

سعدى ز كمنند خو برويان تا جان دارى نمى توان جست

*Ey Sa’dî canın olduğu sürece güzel yüzlülerin yularından kurtulamazsın.*³⁷

شمس تبریز ابرسوز شدست سایه اش کم مباد از سر ما³⁷

Şems-i Tebrîzî yakıcı bulut olmuş. Başımızdan gölgesi eksik olmasın.

Bazı Fars şairleri yaptıkları işlere uygun olarak mahlaslarını seçmiştir. Örneğin Attâr-i Nişâbûrî tıp ve eczacılıkla uğraştığı için “Attâr”, Muhammed-i Şîrvânî de astronomi ilmini bildiği için “Felekî” mahlasını almıştır. Hicivleriyle tanınan şair Sûzenî-i Semerkandî gençliğinde bir terziye âşık olmuş, onun aşkı sebebiyle terzi mesleğiyle uğraşmış ve “Sûzenî” mahlasını almıştır, ayrıca bazı şiiirlerinde Selmân-i Fârisî’nin soyundan geldiğini iddia edip, “Selmânî” mahlasından da istifade etmiştir. Tabîb-i İsfahânî tıp il-

³⁵ Reşat Öngören, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî” *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), c.29, 29:446; Behârî, *Dânişnâme-i Cihân-i İslâm*, 6/729; Âbid, “Tahlîk ve Berresî-i Tahallus der Şi’r-i Fârsî”, 21.

³⁶ Mustafa Çiçekler, “Sa’dî-i Şîrâzî” *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008), c.35, 405.

³⁷ Google, Son Erişim: 10 Haziran 2019, <https://ganjoor.net/moulavi/shams/ghazalsh/sh249/>

miyle uğraştığından “Tabîb” mahlasını almıştır.³⁸ Şair Mevlânâ Celâleddîn de tıp ilmiyle meşgul olduğundan “Celâl Tabîb” ve “Tabîb” mahlaslarını tercih etmiştir. Hekîm Şerafüddîn Hasan zamanının meşhur doktorlarından olduğu için “Şifâî” mahlasını almıştır. Fars edebiyatında sebk-i Hindî’nin kurucusu sayılan Bâbâ Figânî gençliğinde baba mesleği olan bıçakçılıkla uğraştığından bıçakçı anlamına gelen “Sekkâkî” mahlasını almıştır. Ancak divanında bu mahlasla yazılmış şiir bulunmamaktadır. Divanındaki şiirlerde “Figânî” mahlasını kullanmıştır.³⁹

همچو عطار این شراب صاف عشق نوش کن از دست ساقی عرب

Attâr gibi Arap asılı sâkînin elinden aşkın bu saf şarabını iç.

دل عطار نگر شیشه صفت سنگ بر شیشه مینداز امشب⁴⁰

Attâr’ın gönlü temiz cam gibidir. Bu gece taşı cama atma.

Fars edebiyatında bazı şairlerin mahlasları ya babalarından miras kalmıştır, ya da babalarının bir özelliğine binaen alınmıştır. Mîrzâ Abdulvehâb-i Yezdî, babası Mîrzâ Muhammed Alî’nin kullandığı “Mahrem” mahlasını kullanmıştır. Hekîm Rükânâ babası Muhammed Hüseyin’den miras kalan “Mesîhî” mahlasını kullanmıştır. Lisânü’l-Mülk Sepehr vefat ettikten sonra “Lisânü’l-Mülkî” mahlası büyük oğluna verilmiştir. Sultan Veled dedesi Bahâeddîn Veled’e binaen “Veled” mahlasını almıştır. Mecd-i Hemger, Hemger lakaplı babasına binaen “Piser-i Hemger”, “Mecd-i Hemger” ve “İbn-i Hemger” mahlaslarını almıştır. Ailesi ordunun komuta kademesinde görev yaptığı için Emîrî-i Fîrûzkûhî şiirlerinde “Emîrî” mahlasını kullanmıştır.⁴¹

Bazı Fars şairleri doğdukları şehir ve yaşadıkları yerleri mahlas olarak kullanmıştır. Örneğin şair Abdulvâsi, Afganistan’ın Garcistan bölgesin-

³⁸ Behârî, *Dânişnâme-i Cihân-i İslâm*, 6/728; Pûr Enârî, “Berresî-i Tahâllüs”, 34-35.

³⁹ Âbid, “Tahlîk ve Berresî-i Tahallus der Şi’r-i Fârsî”, 21; Rıza Kurtuluş, “Baba Figânî” *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), c.13, 58.

⁴⁰ Google, Son Erişim: 10 Haziran 2019, <https://ganjoor.net/attar/divana/ghazal-attar/sh13/>

⁴¹ Pûr Enârî, “Berresî-i Tahâllüs”, 29; Âbid, “Tahlîk ve Berresî-i Tahallus der Şi’r-i Fârsî”, 20.

deki Cebel’de doğduğu için “Cebeli” mahlasını kullanmıştır. Ziyâeddîn-i Hocendî vatanına bağlılığını göstermek için “Fârsî” mahlasını almıştır.⁴²

Şairler genellikle ad, soyadı, atalarının adları, ilgilendikleri alanlar, lakap, baba veya ecdatlarının adları, büyük babaları, memduhları, şahsiyet, hedef ve ilkelerine göre mahlaslarını almıştır. Bazen de şairin memduhu, üstadı veya başka bir şair onun mahlasını seçmiştir. Bazı Fars şairleri memduhlarının adlarını mahlas olarak kullanmıştır. Şair Menûçihri, mahlasını memduhu Menûçihri b. Kâbûs’un adından almıştır. Şair Muizzî, mahlasını Melikşâh’ın “Muizzü’-d-dünyâ ve’-d-dîn” lakabından almıştır. Hâkânî, mahlasını Hâkân Ekber Menûçihri Şirvânşâh’ın adından almıştır. Sa’dî, Nazârî, İmâdî ve Kavâmî-i Râzî gibi şairler de mahlaslarını memduhlarının adlarından almıştır.⁴³ Edîbü’l-Memâlik, “Emîr” mahlasını Hasan Alî Hân Emîr Nizâm-i Gerûsî unvanından almıştır.⁴⁴ Kaçar hanedanı dönemi şairi Kâânî-i Şîrâzî gençlik yıllarında “Hâbîb” mahlasını kullanmış, daha sonra Horasan valisi Şücâüssaltana’nın himayesine mazhar olmuş ve vali, oğlu Oktay Kâân’ı metheden şiirlerinden dolayı kendisine “Kâânî” mahlasını vermiştir.⁴⁵ İlk önceleri “Miskîn” mahlasıyla şiirler yazan Fûrûgî, Horasan valisi Şehzade Hasan Ali Mirza Şücâüssaltana’nın oğlu Fûrûguddevle ile kurduğu dostluk sayesinde şiirlerinde “Fûrûgî” mahlasını kullanmıştır.⁴⁶

داسـتان فروغی و رخ دوست
نقل موسی و آتش طور است

Fûrûgî’nin hikâyesi ve sevgilinin yüzü, Hz. Musa’nın hikâyesi ile Tûr’un ateşi gibidir.

زبان زگفته بیجا ببند قانی
که خود ستایی دور است از طریق
ثواب⁴⁷

*Ey Kâânî! Yersiz konuşmaktan vazgeç, çünkü kendini methetmek sevap tarikinden uzaktır.*⁴⁷

⁴² Adnan Karaismailoğlu, “Abdülvâsi-i Cebeli” *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988), c.1, 283; Pûr Enârî, “Berresî-i Tahâllüs”, 35.

⁴³ Behârî, *Dânişnâme-i Cihân-i İslâm*, 6/728-29; Pûr Enârî, “Berresî-i Tahâllüs”, 29-30.

⁴⁴ Âbid, “Tahlîk ve Berresî-i Tahallus der Şi’r-i Fârsî”, 20.

⁴⁵ Rıza Kurtuluş, “Kâânî-i Şîrâzî” *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), c.24, 1.

⁴⁶ Mehmet Kanar, “Fûrûgî-i Bistâmî” *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), c.13, 250.

⁴⁷ Google, Son Erişim: 10 Haziran 2019, <https://ganjoor.net/ghaani/ghasidegh/sh23/>

Bazı Fars şairleri mahlaslarını üstad ve şeyhlerinin adlarına binaen almıştır. İlk başta “Sâfi” mahlasını kullanan Evhâdî-i Merâgî devrin tanınmış sûfîlerinden olan Evhadüddîn-i Kirmânî’ye intisap etmiş ve “Evhâdî” mahlasını almıştır. Mevlânâ, “Şems-i Tebrîz”î mahlasını seçmiş ve bu vesile ile üstad ve şeyhine ilgisini göstermiştir.⁴⁸

Bazı Fars şairleri lakaplarına binaen mahlaslarını almıştır. Hamse şairi Nizâmî-i Gencevî, Nizâmüddîn lakabına binaen “Nizâmî” mahlasını almıştır. Mutasavvîf şair Kemâl-i Hocendî ismine binaen “Kemâl” mahlasından istifade etmiştir.⁴⁹ Hayatının büyük bir bölümünü Şîrâz’ın kuzeyindeki dağ eteğinde geçiren İranlı sûfî Kûhî-i Şîrâzî, “Kûhî” yani dağlı anlamına gelen mahlası almıştır.⁵⁰

نظامی بس کن این گفتار خاموش چه گوئی با جهانی پنبه در گوش

*Nizâmî yeter bu kadar fazla konuşma, kulağında pamuk olan bir cihana ne söylüyorsun.*⁵¹

گفتمش خاک راه تست کمال گفتمت بگذار خودستائی را⁵¹

“Kemâl senin yolunun toprağıdır” dedim. “Kendini övmeyi bırak” dedi.

Bazı üstatlar öğrencileri için mahlas seçmiş ve bazıları da mahlaslarını öğrencilerine bağışlamıştır. Muhammed Takî Bahâr mahlasını Nâsrüddîn Şâh dönemi şairlerinden Nasrullâh Bahâr-i Şîrvânî’den almıştır. Mevlânâ Kâmil-i Cehremî üstadı Mevlânâ Mülk Saîd-i Hâlhâlî’nin ona bağışladığı “Kâmil” mahlasını şiirlerinde kullanmıştır.⁵²

⁴⁸ A. Naci Tokmak, “Evhadüddîn-i Merâgî” *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), c.11, 520; Behârî, *Dânişnâme-i Cihân-i İslâm*, c.6, 729.

⁴⁹ M. Nazif Şahinoğlu, “Kemâl-i Hucendî” *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), c.25, 226; Pür Enârî, “Berresî-i Tahâllüs”, 34.

⁵⁰ M. Nazif Şahinoğlu, “Kûhî-i Şîrâzî” *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), c.26, 347.

⁵¹ Google, Son Erişim: 10 Haziran 2019, <https://ganjoor.net/khojandi/ghasidekk/sh2/>

⁵² Mehmet Kanar, “Bahâr” *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 4/469; Pür Enârî, “Berresî-i Tahâllüs”, 30-31.

یکی بگوید به آن ستمگر بهار مسکین گنه ندادند؟⁵³

Biri şu sitemkâra söylesin: “Miskin Bahâr’ın günahı yoktur?”

Ad ve soyadı seçilerek oluşturulan mahlaslar, şair hakkında bilgi sunan en önemli mahlas türüdür. Bu şekilde mahlas seçmek en sade yoldur. Bazen ad veya soyadı mahlas olarak kullanılırken, mahlas bazı değişiklik ya da kısaltmalara maruz kalmıştır. Örneğin Alâüddevle-i Simnânî, “Alâüddevle”, “Alâ-i Devle”, “Alâ-devle” ve “Alâ” mahlaslarını kullanmıştır. Hicri dördüncü yüzyıl şairi Mensûr Mantikî-i Râzî bazen “Mantikî” bazen de “Mensûr” mahlaslarını tercih etmiştir.⁵⁴

Bazı Fars şairleri nadiren de olsa Bin (oğul) veya Bint (kız) gibi kelimeleri mahlas olarak kullanmıştır. Örneğin hicri dördüncü yüzyılda ilk Farsça şiir söyleyen kadın şair Râbî’a Bint Ka’be bir gazelinin sonunda “Bint Ka’be” adını mahlas olarak kullanmıştır. Hicri dokuzuncu yüzyıl şairi Muhammed b. Hüsâmüddin b. Muhammed-i Hûsefî ise “İbn Hüsâm” mahlasını kullanmıştır.⁵⁵

بر آستان تو چندان گریست ابن حسام که آب دیده او نامه سیاه بشست⁵⁶

Senin kapında İbn Hüsâm öyle ağladı ki, onun gözyaşı suyu siyah mektubu yıkadı.

Vahîd-i Destgirdî gençlik yıllarındaki şiirlerinde “Lem’a” mahlasını kullanmış, daha sonraki yıllarda Vahîd mahlasını tercih etmiştir.⁵⁷ Ferâhânî önceleri “Pervane” mahlasıyla şiirler kaleme almış, ancak daha sonra Emîr-i Nizâm’a hürmeten “Emîrî” mahlasıyla şiirler yazmıştır.⁵⁸ *Hüsn ü Dil* adlı eseriyle tanınan İranlı şair Fettâhî hem “Tüffâhî” hem de “Fettâhî”

⁵³ Google, Son Erişim: 10 Haziran 2019, <https://ganjoor.net/bahar/ghazalbk/sh41/>

⁵⁴ M. Nazif Şahinoğlu, “Alâüddevle-i Simnânî” *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989), c.2, 345; Pür Enârî, “Berresî-i Tahâllüs”, 44.

⁵⁵ Safâ, *Târîh-i Edebîyyât Der İrân*, c.4, 315-322; Pür Enârî, “Berresî-i Tahâllüs”, 44.

⁵⁶ Google, Son Erişim: 10 Haziran 2019, <https://ganjoor.net/ebnehesam/ghazalebn/sh17/>

⁵⁷ Mehmet Kanar, “Vahîd-i Destgirdî” *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), c.9, 210.

⁵⁸ Mehmet Kanar, “Ferâhânî” *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), c.12, 356.

mahlaslarını kullanmıştır.⁵⁹ “Tarab” mahlasını kullanan Ebü'l-Kâsım Muhammed Nasîr'in oğlu şair Celâleddin Hümâî şiirlerinde “Senâ” mahlasını kullanmıştır.⁶⁰ İlk başlarda “Valih” ve “Nekhet” mahlaslarını kullanan Lutf Ali Beg, daha sonra “Âzer” mahlasını tercih etmiştir.⁶¹

Bazı Fars şairleri müşterek ya da baba ve kardeşlerinin kullandığı mahlasları kullanmıştır. Celâleddîn-i Tebrîzî babası gibi “Atîkî” mahlasını kullanmıştır.⁶² İmâdî-i Gaznevî, “İmâdî” mahlasını Mâzenderan'ın bir bölümünü ele geçiren İmâdüddeve Ferâmerz isminden almıştır.⁶³ Kisâi-i Mervezî aba ve elbise diken manasına gelen “Kisâi” mahlasını zühd hırkası giyip, dervişlik külahı taşıdığı için seçmiştir, ancak terzilik yaptığı ve ailesinin de bu adla anıldığı için bu mahlası kullandığı da ihtimal dâhilindedir.⁶⁴ Gazneliler'in son döneminde yaşayan şair Muhtârî önceleri “Osman” mahlasını kullanmış, daha sonra Ebû Nasr Müstevfi'nin kendisine verdiği Muhtârü'ş-şuarâ unvanına binaen “Muhtârî” mahlasını tercih etmiştir.⁶⁵

Bazen baba, çocuk ve kardeşlerin kullandıkları mahlaslar lafız bakımından birbirlerine benzemiştir. Örneğin Hâc Muhammed Mehdî ve oğlu Âkâ Muhammed Takî-i Şîrâzî sırasıyla “Hicâb” ve “Sehâb” mahlaslarını, Mîrzâ Muhammed Hüseyin ve Mîrzâ Muhammed Nasîr-i Şîrâzî adlı kardeşler “Rohset” ve “Furset” mahlaslarını, Kirmânli iki şair olan Mîrzâ Muhammed Tâkî ve oğlu Mîrzâ Kâzım-i Kirmânî, “Muzaffer” ve “Zafer” mahlaslarını almıştır.⁶⁶

Bazı Fars şairleri “Hatâ” ve “Sevâb”, “Bahâr” ve “Hazânî” gibi zıt ve tezat mahlaslar kullanmıştır. Şah, şehzade, vezir ve sarayda yaşayanlar makamlarına uygun mahlaslar edinmiştir. İlk tezkirelerde melik, vezir ve şehzadelerin şiirleri nakledilmiş, ancak mahlas kullandıklarına dair herhangi bir emare yoktur, ancak Safevî dönemi ile ondan sonraki dönemlerde şah ve

⁵⁹ Safâ, *Târîh-i Edebîyyât Der İrân*, c.4, 459-460.

⁶⁰ Tahsin Yazıcı, “Celâleddîn Hümâî” *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), c.18, 478.

⁶¹ Tahsin Yazıcı, “Lutf Ali Beg” *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), c.27, 230.

⁶² Pür Enârî, “Berresî-i Tahâllüs”, 33.

⁶³ Safâ, *Târîh-i Edebîyyât Der İrân*, c.2, 743-750.

⁶⁴ Safâ, *Târîh-i Edebîyyât Der İrân*, c.1, 441-449.

⁶⁵ Safâ, *Târîh-i Edebîyyât Der İrân*, c.2, 501-507.

⁶⁶ Pür Enârî, “Berresî-i Tahâllüs”, 34.

vezirlerin şiirleri “Sultan”, “Câhî”, “Haşmet”, “Şevket”, “Vâlâ” ve “Fahrî” gibi mahlaslarıyla birlikte zikredilmiştir.⁶⁷

Şair Benâî, mimar olan babası Muhammed Sebz Mi'mâr-i Herevî'ye binaen “Bennâî” mahlasını tercih etmiş, ancak şiirlerinde bu kelimenin hafifletilmiş şekli olan Benâî mahlasını kullanmıştır. Benâî ileriki yaşlarda “Hâlî” mahlasını kullanmayı tercih etmiştir.⁶⁸ Müfessir, mutasavvıf ve şair Hüseyin Vâiz-i Kâşifî, şiirlerinde “Kâşifî” mahlasını kullanmıştır.⁶⁹ Şair İsmet-i Buhârî hakkında methiye söylediği Nasîrüddin Halil Sultan tarafından kendisine “Nesîrî” mahlası verilmiş, ancak şair bazı gazellerinde “İsmet” mahlasını da kullanmıştır.⁷⁰ Şair ve edip Şerefüddin Hasan, şiirlerinde “Şeref” ve “Râmî” mahlaslarını kullanmıştır.⁷¹ Sebki Hindî üslubunun önde gelen temsilcilerinden Bîdil-i Dihlevî ilk önceleri “Remzî” mahlasını kullanmış, daha sonra Şeyh Mevlânâ Kemâl'in isteği üzerine “Bîdil” mahlasını almıştır. Bazı kaynaklar Bîdil'in mahlasını Sa'dî-i Şîrâzî'nin bir mısraından aldığını ifade etmiştir.⁷²

Bazı Fars şairleri dış görünüşlerine binaen mahlaslarını seçmiştir. Uzun boylu olması sebebiyle Gîlânî bir şair “Kâmetî” mahlasını almıştır. İsfahânî bir şair siyah çehresine binen “Moşkî” mahlasından istifade etmiştir.⁷³

Muasır şairlerden Edîb-i Berûmendî ilk önceleri “Nihâl” mahlasını kullanmış, ancak Melikü's-suarâ Bahâr'in tavsiyesiyle “Edîb” mahlasını tercih etmiştir.⁷⁴ Bir diğer muasır şair olan Ebu'l-Kâsım Hâlet, “Hudhud-i Mirza”, “Şûh” ve “Horûs-i Lârî” gibi mahlaslarla şiirler yazmıştır.⁷⁵ Muasır

⁶⁷ Pür Enârî, “Berresî-i Tahâllüs”, 34-35.

⁶⁸ Safâ, *Târîh-i Edebîyyât Der Îrân*, c.4, 393-411.

⁶⁹ Adnan Karaismailoğlu, “Hüseyin Vâiz Kâşifî” *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999), c.19, 16.

⁷⁰ Safâ, *Târîh-i Edebîyyât Der Îrân*, c.4, 286-293.

⁷¹ Adnan Karaismailoğlu, “Râmî” *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), c.34, 448.

⁷² Safâ, *Târîh-i Edebîyyât Der Îrân*, c.5, 1376-386.

⁷³ Pür Enârî, “Berresî-i Tahâllüs”, 36.

⁷⁴ Abdülrefî' Hakikat, *Ferheng-i Şâ'irân-i Zebân-i Pârsî*, (Tahran: Şirket-i Müellefat ve Mütercim, 1368), 36.

⁷⁵ Seyyid Abdulhamîd Halhâlî, *Tezkire-i Şu'arâ-i Mu'âsır*, (Tahran: Kitâbhâne-i Tahûrî, 1333), c.1, 109-122.

dönem şairlerinden İmâd-i Horâsânî gençliğinde “Şâhîn” ve “Şâhıs” mahlaslarını kullanmış, daha sonra “İmâd” mahlasını tercih etmiştir. “İmâd” mahlasını şair Ferîdûn Muşîrî ona vermiştir.⁷⁶ Hicri altıncı yüzyılın ikinci yarısı şairi Kavâmî-yi Râzî, Emîr Kivâmüddîn Tuğraî’nin isminden dolayı “Kavâmî” mahlasını almıştır.⁷⁷ Hâfız’ın muasırı ve *Şeddü’l-izâr* adlı eseri kaleme alan şair Cüneyd-i Şîrâzî şiirlerinde “Cüneyd” mahlasını kullanmıştır.⁷⁸

جنید از معرفت خواهد نصیبی ندارد رغبت مالی و جاهی

Cüneyd marifetten bir nasip talep etmektedir. Mal ve makama iştihak duymamaktadır.

Bazen şiirin vezni nedeniyle şairin mahlası değişime uğramıştır. Örneğin, Şâh Ni’metullâh Velî, “Seyyid” ve “Ni’metullâh” mahlaslarını kullanmıştır. Son dönemdeki edebî meclislerde bazı şairler için mahlas tayin edilmiştir. Örneğin, Horasan edebî meclisinde Nusret Münşîbâşî, (ö.1334) Mehdî Ehvânsâlis için “Umîd” mahlasını uygun görmüştür. Bazı şairler de klasik şairlerin divanlarından fal bakarak mahlas almıştır. Örneğin, Şehriyâr, Hâfız’ın divanına bakıp, mahlasını almıştır. Attâr, *Mantku’t-tayr*’da hiçbir zalimin yemeğini yemediğini, kimsenin kitabındaki mahlasını değiştirip, şiirlerini zimmetine geçirmedeğini beyan etmiştir. Şiirin muhtelif vezin türlerine sığması için mahlasların çoğu iki veya üç heceden oluşmuştur. Mahlas mazmunları dönemin durumuna göre değişiklik göstermiştir.⁷⁹

مارامی جوز نعمت الله کو غرقه بحر بی کران است⁸⁰

Bize Ni’metullâh’tan şarap talep et, çünkü o, sınırsız denizde boğulmuştur.

⁷⁶ Hakikat, *Ferheng-i Şâ’irân-i Zebân-i Pârsî*, 400.

⁷⁷ Safâ, *Târîh-i Edebîyyât Der Îrân*, c.2, 695-707.

⁷⁸ Çetin Kaska, *Cüneyd-i Şîrâzî Divanı (İnceleme-Metin)* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, (İstanbul: 2012), 233.

⁷⁹ Behârî, *Dânişnâme-i Cihân-i İslâm*, c.6, 729.

⁸⁰ Google, Son Erişim: 10 Haziran 2019, <https://ganjoor.net/shahnematollah/ghazalshv/sh134/>

Mutasavvıf ve şair Şeyh Sa'düddin Mahmûd, Tebrîz'de bulunan Şebüster'de doğduğu için “Şebüsterî” mahlasını almıştır.⁸¹ Hicivleriyle tanınan şair Yağmâ-i Cendakî ilk şiirlerini “Mecnûn” mahlasıyla yazmış, daha sonra hapse düşmüş, Tahran'a kaçıp, Şah Abdülazîm türbesine sığınmış ve şiirler yazıp, mahlasını “Yağmâ” şeklinde değiştirmiştir.⁸² Asıl adı Mahmûd olan Hâcû-yi Kirmânî, hâce kelimesinin küçültmeli ismi olan “Hâcû” mahlasını şiirlerinde kullanmıştır.⁸³

دل خواجه ز تاب هجر بسوخت مکن آتش که او نیارد تاب⁸⁴

Hâcû'nun gönlü ayrılık ateşinden yandı, ateşi söndür artık, dayanacak gücü kalmadı.

Bazı Fars şairleri arzu ve ümitlerine göre mahlaslarını seçmiştir. Bu mahlasların çokluğu birçok şairin arzusunun tecelli ettiğini göstermektedir. “Âzâd”, “Ümid”, “İkbâl”, “Şöhret”, “Bekâ” ve “Şebâb” bu türden mahlaslardır.⁸⁵

İranlı edebiyat tarihçisi, şair ve devlet adamı Rızâ Kuli Hân ilk şiirlerinde “Çâker” mahlasını tercih etmiş, daha sonra “Hidâyet” mahlasından istifade etmiştir.⁸⁶ İranlı şair, bibliyograf ve tarihçi Ahmed Gülçîn-i Meânî on üç yaşından itibaren “Gülçîn” mahlasıyla şiirler kaleme almıştır.⁸⁷ Hicri onuncu yüzyıl şairi Zamîrî-yi İsfahânî ilk başlarda babasının işinden dolayı “Bâğbân” mahlasını kullanmış, daha sonra “Zamîrî” mahlasını seçip, bu isimle meşhur olmuştur.⁸⁸

Bazı Fars şairler toplumun içinde bulunduğu durumu beğenmediklerinden “Yağmâ”, “Gûgâ”, “Şûreş”, “Feyâd” ve “Târâc” gibi mahlaslar kullanmış-

⁸¹ Safâ, *Târih-i Edebîyyât Der Îrân*, c.3, 763-71.

⁸² Hicabi, Kırılgaç, “Yağmâ-i Cendakî” *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), c.43, 179.

⁸³ Safâ, *Târih-i Edebîyyât Der Îrân*, c.3, 886-915

⁸⁴ Google, Son Erişim: 10 Haziran 2019, <https://ganjoor.net/khajoo/ghazal-khajoo/sh38/>

⁸⁵ Pûr Enârî, “Berresî-i Tahâllüs”, 36.

⁸⁶ A. Naci Tokmak, “Rızâ Kuli Han” *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008), c.35, 64.

⁸⁷ Rıza Kurtuluş, “Ahmed Gülçîn-i Meânî” *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016), c.1, 43.

⁸⁸ Safâ, *Târih-i Edebîyyât Der Îrân*, c.5, 694-700.

tır. Bazı şairler ahlâkî taraflarını belirtmek için “Vefâ” mahlasından istifade etmiştir. Bazı şairler özellikle de âlim ve fakihler: “Îmân”, “Îzed”, “Îzedî”, “Âyet”, “Feyiz”, “Mûmin”, “Mînû”, “Rabânî”, “Kuddüs”, “Sâim Cennet”, “Cennetî”, “Kevser”, “Kevserî”, “Îmâmî”, “Hâcî”, “Firdevsî”, “Kârî” ve “Mucize” gibi dinî mahlaslar kullanmıştır. Tasavvufî şiirler yazan şairler “Ârif”, “Sûfî”, “Cazibe”, “Fânî”, “Sâlik”, “Şuhûdî” ve “Bekâ” gibi irfânî mahlaslardan istifade etmiştir. Bazı şairler “Bîdil”, “Âşık”, “Vâleh”, “Cazibe”, “Râgıb”, “Pervâne”, “Meftûn”, “Sâgir”, “Mestî”, “Ferhâd” ve “Hicrî” gibi aşıkâne mahlaslar kullanmıştır. Özellikle son dönem Fars şairleri şiirlerinde tabiat ile ilgili mahlaslar kullanmaya özen göstermiştir. Horasan ve Irak üslubu şairleri tabiat ile ilgili mahlasları kullanmaya rağbet göstermemiştir. Hicri dokuzuncu yüzyıla kadar tabiat ile ilgili mahlaslar kullanılmamıştır. Ondan sonraki dönemlerde özellikle muasır dönemde “Ahter”, “Bahâr”, “Sehâ”, “Gülbîn”, “Şafak”, “Şule”, “Reyhân”, “Kevîr”, “Gülşen”, “Nesîm”, “Nîsân”, “Deryâ”, “Âteş”, “Çeşme” ve “Tûfân” gibi mahlaslar kullanılmıştır.⁸⁹

Şiir ve inşâ alanında meşhur olan Tuğrâ-yi Meşhedî, “Tuğrâ” ile birlikte “Şifte” ve “Vahşet” mahlaslarını da tercih etmiştir.⁹⁰ Hicri sekizinci yüzyılın ikinci yarısı şairi Besâtî-i Semerkandî şairliğinin başında hasır dokumacılığı işiyle meşgul olmuş ve bu yüzden “Hasîrî” mahlasını almıştır, ancak daha sonra hocası Hâce İsmet’in önerisiyle “Besâtî” mahlasını tercih etmiştir.⁹¹

Fars edebiyatında kullanılan “Âşofte”, “Âhî”, “Hazînî”, “Rencî”, “Gamgîn”, “Mahzûn”, “Derdî” ve “Melâlî” gibi mahlaslar şairlerin dert ve çaresizliklerini göstermektedir. “Aciz”, “Aczî” ve “Hakîrî” adlı mahlaslar da acizlik ve hakirlik nişanesidir. “Peşîmân” ve “Tâib” gibi mahlaslar şairin pişmanlık ve üzüntüsünü göstermektedir. “Tenhâî”, “Cudâî” ve “Yetîm” gibi mahlaslar şairin yalnızlığına işaret etmektedir. Bu tür mahlaslar son dönem şiirlerinde daha fazla görünmektedir.⁹²

⁸⁹ Pûr Enârî, “Berresî-i Tahâllüs”, 37-38; Behârî, *Dânişnâme-i Cihân-i İslâm*, c.6, 728-29; Habâzhâ, “Sebk-i Tahâllüs Âverî...”, 183.

⁹⁰ Rıza Kurtuluş, “Tuğrâ-yi Meşhedî” *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), c.41, 339.

⁹¹ Safâ, *Târîh-i Edebîyyât Der İrân*, c.4, 456

⁹² Pûr Enârî, “Berresî-i Tahâllüs”, 37-38.

Bazı Fars şairleri mahlaslarını künyelerine binaen almıştır. Örneğin, Şeyh Cemâleddîn Ebû İshak, “Bushâk, Bushâk”, Ebû Saîd Ebû'l-hayr, “Ebû Saîd”, Hallâc Et'ime-i Şîrâzî, “Bushak”, Ebû Alî Sînâ, “Bû Alî”, Ebû'l-ferec-i Rûnî, “Bû'l-ferec” ve Muhammed b. Hüsâmeddîn b. Muhammed Hâfî, “İbn Hüsâm” mahlaslarını kullanmıştır.⁹³

Hicri onuncu yüzyıl şairi Örfî-i Şîrâzî, Şîrâz'da idarî ve hukukî görevlerde bulunan babası Zeynelâbidîn Alî Belevî'nin mesleğine binaen “Örfî” mahlasını kullanmıştır.⁹⁴ Şair Nizârî-i Kuhistânî, bazı kaynaklara göre zayıf bünyesine binaen “Nizârî” mahlasını almıştır, ancak bazı muhakkiklere göre Nizârî İsmâîlîleri'ne mensup olması hasebiyle bu mahlası seçmiştir. Bu mahlasın Örfî'nin hocası Seyyid Ebû'l-Hamd Mehdî b. Nizâr ile bağlantılı olduğunu iddia edenler de vardır.⁹⁵ Kübrevî şeyhi ve şair Necîbüddîn-i Tebrîzî divandaki şiirlerde “Cevherî”, “Necîbüddîn” ve “Zerger” mahlaslarını kullanmıştır.⁹⁶ Tezkire yazarı ve şair Muhammed Tâhir Nasrâbâdî, “Sâib” ve “Kelîm” mahlaslarıyla şiirler kaleme almış, ancak bu alanda kabul görmediğinden divanı günümüze ulaşmamıştır.⁹⁷ Nakşibendî tarikatına mensup olan şair ve âlim Abdurrahman-i Câmî, Câm şehrine nisbetle ve Ahmed Nâmekî-yi Câmî'nin hatırasına saygısından dolayı “Câmî” mahlasını almıştır.⁹⁸ Hicri beşinci yüzyıl şairi Burhânî-yi Nîşâbûrî şiirlerinde kullandığı “Burhânî” mahlasını Sultan Alparslan'ın Burhan Emîrû'l-Mû'minîn lakabından almıştır.⁹⁹

عرفى از عيب تو گفتيم مرنج هر چه در حق تو گویند حق است

Ey Örfî! İncinme, ayıbından bahsettik, hakkında ne söylenirse haktır.

⁹³ Âbid, “Tahlîk ve Berresî-i Tahallus der Şî'r-i Fârsî”, 19.

⁹⁴ Safâ, *Târîh-i Edebiyyât Der Îrân*, c.5, 799-814.

⁹⁵ Rıza Kurtuluş, “Nizârî-i Kuhistânî” *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), c.33, 199.

⁹⁶ Rıza Kurtuluş, “Necîbüddîn-i Tebrîzî”, *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), c.32, 490.

⁹⁷ Rıza Kurtuluş, “Muhammed Tâhir Nasrâbâdî” *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), c.32, 418.

⁹⁸ Ömer Okumuş, “Abdurrahman Câmî” *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), c.7, 94.

⁹⁹ Safâ, *Târîh-i Edebiyyât Der Îrân*, c.2, 430-432.

خیز جامی و خاک این ره باش هر چه داری به خاک این ره پاش¹⁰⁰

Ey Câmî! Kalk, bu yolun toprağı ol, neyin varsa bu yolun toprağı uğrunda saç.

Tezkirelerde ifade edildiği üzere birçok şair sonradan mahlasını değiştirmiştir. Büyük ve meşhur şairlerin az bir kısmı mahlaslarını değiştirmiştir. Hicri altıncı yüzyılın ikinci yarısı şairlerinden Enverî, önce “Hâveri” daha sonra üstadı Ammâre’nin emriyle “Enverî” mahlasını almıştır. Hâkânî de ilk önceleri “Hakâiki” mahlasını kullanmış, daha sonra Ebû’l-Alâ-yı Gencevî onu Ebü’l-Muzaffer Hâkân-ı Ekber’e takdim etmiş, Ebü’l-Muzaffer onun melikü’s-şuarâ, nedîmü’s-şuarâ unvanları ile “Hâkânî” mahlasını kullanmasına izin vermiştir. Şairler genellikle büyük zatların öneri veya emirleri neticesinde mahlaslarını değiştirmiştir. Visâl-i Şîrâzî’nin ikinci oğlu Mahmûd ilk önce “Tûbî” mahlasını kullanmış, daha sonra ilahî ve tıbbî hikmetleri ihata edince “Hekîm” mahlasını almıştır. Mîrzâ Ahmed önce “Rehî” mahlasını kullanmış, daha sonra ilimde terakki edince “Edîb” mahlasını tercih etmiştir. Mîrzâ Abdurrezâk ilk önce “Müflis” ve “Hatîb” mahlaslarını kullanmış, daha sonra Hâkân’ın sarayına girince “Gûher” mahlasını almıştır. Bazı şairler ruhî durumlarına göre bazı mahlaslarını değiştirmiştir. Örneğin Mîrzâ Rahîm ilk önceleri “Mecnûn” mahlasıyla şiirler yazmış, ancak zindandan çıktıktan sonra Yağmâ mahlasını almıştır.¹⁰¹

Bazı Fars şairleri ad veya lakaplarını mahlas olarak kullanmıştır. Örneğin: Bâbâ Tâhir Üryân, “Tâhir”, Şems-i Tebesî, “Şems”, Hasan Hân-i Şâmlu, “Hasan”, Müncîk-i Tirmizî, “Müncîk”, Kemâl-i Hocendî, “Kemâl”, Saîd-i Herevî, “Saîd”, Pervîn-i İ’tisâmî, “Pervîn”, Nizâmüddîn Mahmûd Kamer-i İsfahânî, “Nizâm”, Nimetullâh Velî, “Nimetullâh” gibi mahlasları almıştır.¹⁰²

Bazı Fars şairler şahsiyet ve tabiatlarını gösteren mizahî mahlaslar seçmiştir. Saf ve ebleh görünen şair, “Pîre” mahlasını almıştır. Meşhur bir şahıs olan Mollâ Alî Gâv, “Sûrî” mahlasını almıştır. Hicri on dördüncü yüzyıl şairlerinden Seyyid Cafer Mûsevî-i İsfahânî hicve merak saldığıın-

¹⁰⁰ Google, Son Erişim: 10 Haziran 2019, <https://ganjoor.net/jami/7ourang/7-1/sd1/sh17/>

¹⁰¹ Hodâyâr ve Abîd, “Tahallüs der...”, 66; Behârî, *Dânişnâme-i Cihân-i İslâm*, c.6, 729; Pûr Enârî, “Berresî-i Tahallüs”, 39-40; Pûr Enârî, Sâbit ve Penderî, “Berresî-i Tahallüs...”, 32-33.

¹⁰² Âbid, “Tahlîk ve Berresî-i Tahallüs der Şîr-i Fârsî”, 19.

dan “Hâkşîr” mahlasını kullanmıştır.¹⁰³

Fars şairlerin şiirlerine bakıldığı zaman ilk dönemden son döneme kadar mahlasların şiir üslubu ile dönemden etkilendiği görülmektedir. Horasan üslubuyla yazılan şiirler akıcı ve sadedir. Bu yüzden mahlaslar da sadece ve akıcıdır. Horasan üslubuyla yazılan mahlaslar daha çok ad, soyadı, şehir adı, memduh adı ve şairin işinden oluşmuştur. “Rûdekî”, “Firdevsî”, “Menûçihri” ve “Muizzî” mahlasları bu türdendir. Irak üslubunda da mahlaslar sade ve akıcıdır. Hicri onuncu yüzyıla kadar kullanılan mahlaslar gerçek manalarıyla kullanılmıştır, ancak onuncu yüzyıldan sonra mahlaslar mecazî bir hal almıştır. Hint üslubuyla birlikte abartılı kelimeler mahlas olarak kullanılmıştır. Remzî, Eser ve Bîniş bu mahlaslardan birkaçıdır. Bazgeşt-i edebî üslubu şairleri genellikle gazelde Sa’dî ve Hâfız’ı taklit etmiştir, ancak bu iki şairin mahlas seçme yöntemini takip, etmemiştir. Bazgeşt-i edebî üslubu şairleri genellikle “Âzer”, “Müşâtak”, “Hâtîr”, “Micmer”, “Sabâ”, “Yağmâ”, “Sabâhî”, “Visâl” ve “Surûş” gibi mecazî, edebî ve istiareli mahlaslar kullanmıştır. Muasır dönem şairleri daha çok siyasi görüş ve düşüncelerine göre birçok mahlas türünü tercih etmiştir.¹⁰⁴

Modern dönem şairi Ahmed Şamlû, “İ. Bâmdâd”, “İ. Subh” ve “Bâmdâd” mahlaslarıyla şiirler yazmıştır.¹⁰⁵ Vahşî-i Bâfkî’nin şiirlerinde neden “Vahşî” mahlasını aldığına dair net bir bilgi bulunmamaktadır.¹⁰⁶

وحشی اگر رحم نیست در دل او گو مباش شکر که جان ترا طاقت آزار هست¹⁰⁷

Vahşî eğer onun gönlünde rahmet yoksa söyle olmasın. Şükür ki senin canın eziyet çekmeye dayanıklıdır.

“Rûdekî”, “Firdevsî”, “Sa’dî”, “Nizâmî”, “Attâr” ve “Hâfız” gerçek mahlaslardır. Gerçek mahlaslar genellikle ad, soyadı, doğum yeri, meslek, ecdat adı, memduh adı veya gerçek bir sıfattan oluşmuştur. “Micmer”,

¹⁰³ Pûr Enârî, “Berresî-i Tahâllüs”, 45-46.

¹⁰⁴ Pûr Enârî, “Berresî-i Tahâllüs”, 39-43-44; Behârî, *Dânişnâme-i Cihân-i İslâm*, c.6, 729; Habâzhâ, “Sebk-i Tahallüs Âverî...”, 181,194-95.

¹⁰⁵ Nîmet Yıldırım, “Ahmed Şamlû” *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), c.38, 333.

¹⁰⁶ Safâ, *Târih-i Edebîyyât Der İrân*, c.5, 761-77.

¹⁰⁷ Google, Son Erişim: 10 Haziran 2019, <https://ganjoor.net/vahshi/divanv/ghazalv/sh90/>

“Sâgir”, “Deryâ” ve “Bahâr” gibi mahlaslar istiare ile oluşan mahlaslardır. “Sohen”, “Nâle”, “Zafer” ve “Gûgâ” gibi mahlaslar mecazî mahlaslardır.¹⁰⁸

Bazı Fars şairleri iki mahlas kullanmıştır. Mensûr Mantıkî-i Râzî hem “Mensûr” hem de “Mantıkî” mahlasını kullanmıştır. Seyyid Hâdî-i Hâirî hem “Kûruş” hem de “Hâirî” mahlasını kullanmıştır. Hindistan’da yaşayan bazı İranlı şairler İran ve Hindistan’da farklı mahlaslar kullanmıştır. Hasan Bîg adlı şair İran’da “Delîrî” ve Hindistan’da “Unsi” mahlasını kullanmıştır. İki dil bilen bazı şairler iki mahlas kullanmıştır. Emîr Alî Şîr Nevâî, Farsça şiirlerinde “Fânî” ve Çağatayca şiirlerinde “Nevâî” mahlasını kullanmıştır. Pûr Hasan adlı şair Farsça şiirlerinde “Pûr Hasan” ve Türkçe şiirlerinde “Hasan Oğlu” mahlasını kullanmıştır. Kaçarlar dönemi şairlerinden Şâh Cihân Bîgem, Farsça şiirlerinde “Şâh Cihân” ve Urduca şiirlerinde “Şîrîn” mahlasını kullanmıştır. Figânî ilk önce “Sekâkî” sonra “Figânî”, Benâî ilk önce “Benâî” sonra “Hâlfî”, Fettâhî-i Nîşâbûrî ilk önce “Tefâhî” sonra “Fettâhî”, Şâpûr-i Tahrânî ilk önce “Karîbî” sonra “Şâpûr”, Alî-i Şîrâzî ilk önce “Hekîm” sonra “Alî”, Visâl ilk önce “Mehcûr” sonra Visâl, Fûrûğî-i Bistâmî ilk önce “Miskîn” sonra “Fûrûğî” mahlaslarını kullanmıştır.¹⁰⁹ Hicri onuncu yüzyıl şairi Arslân-ı Tûsî, şiirlerinde genellikle “Arslân” mahlasını kullanmış, ancak bazen de “Kâsım-ı Tûsî” mahlasından istifade etmiştir.¹¹⁰

Bazı Fars şairleri aynı anda birkaç tane mahlas kullanmıştır: Mecd-i Hemger: “Piser-i Ahmed-i Hemger”, “Piser-i Hemger”, “İbn-i Hmeger”, “Mecd-i Hemger”, “Mecd-i Pârsî”. Rûh-i Attâr: “Rûh”, “Rûh-i Attâr”. Kâsım-i Meşhedî: “Arslân”, “Kâsım-ı Tûsî”. Refiüddîn-i Horâsânî: “Refî”, “Refiüddîn”, “Refî”. Kâsım-i Envâr: “Kâsımî”, “Kâsım”. İsmet-i Buhârî: “İsmet”, “Nesîrî”. Ünsî: “Ünsî”, “Mîrhâc”. Kâsım-i Erdestânî: “Kâsım” ve “Kâsımî”.¹¹¹

Kadın ve erkekler birçok mahlası müşrek kullanmıştır. Örneğin “Pervîn” mahlasını hem çağdaş İran edebiyatının en ünlü kadın şairi Pervîn İ’tisâmî

¹⁰⁸ Pûr Enârî, “Berresî-i Tahâllüs”, 39-43-44.

¹⁰⁹ Pûr Enârî, “Berresî-i Tahâllüs”, 39-44-45; Behârî, *Dânişnâme-i Cihân-i İslâm*, c.6, 729; Hodâyâr ve Abîd, “Tahâllüs der...”, 75; Âbid, “Tahlîk ve Berresî-i Tahâllüs der Şî’r-i Fârsî”, 22.

¹¹⁰ Safâ, *Târih-i Edebîyyât Der İrân*, c.5, 788-91.

¹¹¹ Âbid, “Tahlîk ve Berresî-i Tahâllüs der Şî’r-i Fârsî”, 22.

hem de Alî Ekber Pervîn tercih etmiştir.¹¹² Bu iki şair soyadlarına binaen bu mahlası almıştır. Bazı erkek şairler “Nûşîn”, “Müjde” ve “Ahter” gibi kadın adlarını mahlas olarak kullanmıştır. Kadınlar eskiden ictimâî hayatta müdahil olmadıkları için “Mestûre” ve “Âcize” gibi özel mahlaslar kullanmıştır. Bu mahlaslar onların ictimâî vaziyetlerini göstermektedir. Örneğin Mâh Şeref-i Kürdistânî, “Mestûre” mahlasını kullanmıştır. Herât’ta hicri on üçüncü yüzyılın sonları ve hicri on dördüncü yüzyılın başlarında yaşayan Seyyid Abdullâh’ın kızı Senûber, “Âcize” mahlasını kullanmıştır. Kadın şairler “Hamîde”, “Sepîde”, “Mahzûne” ve “Müselleme” gibi mahlasları tercih etmiştir.¹¹³

پروین، شراب معرفت از جام علم نوش ترسم که دیر گردد و خالی کنند جام¹¹⁴

Ey Pervîn! Marifet şarabını ilim kadehinden iç. Geç olup, kadehi boşaltacaklarından korkuyorum.

Muasır dönemde birçok şair gerçek adıyla meşhur olmasına rağmen mahlası adından daha meşhur olan bazı şairler de bulunmaktadır. Örneğin, Hûşeng-i İbtihâc’ın “Sâye” ile Muhammed Hüseyin Behcet’in “Şehriyâr” mahlasları bunlardan birkaçıdır. Muasır dönemde bazı Fars şairleri özellikle Simîn Behbehânî ve Hûşeng-i İbtihâc mahlaslarını birçok gazellerinde zikretmiştir, ancak Ferîdûn-i Müşîrî ve Şefî-i Kedkenî gibi şairler mahlaslarını kullanmayı gerekli görmemiştir.¹¹⁵ Muasır dönem şairi Abdülhüseyin-i Âyetî şiirlerinde “Âvâre”, “Âyetî” ve “Ziyât” gibi mahlasları kullanmıştır.¹¹⁶ Bir diğer muasır dönem şairi Rahîm Muînî-i Kirmânşâhî ilk önce Alî Deştî’nin önerisiyle şiirlerinde “Umîd” mahlasını kullanmış, ancak daha sonra şair Ehvân Sâlis’in itirazı sonucunda bu mahlası bırakıp, “Muînî-i Kirmânşâhî” mahlasını almıştır.¹¹⁷

¹¹² Semavi İnal Savi “Pervîn-i İ’tisâmî” *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), c.34, 246.

¹¹³ Pûr Enârî, “Berres-i Tahâllüs”, 45; Şefî Kedkenî, *Der Sohenvâre: Pencâh ve Penc Goftâr*, 352.

¹¹⁴ Google, Son Erişim: 10 Haziran 2019, <https://ganjoor.net/parvin/divanp/ghasidep/sh26/>

¹¹⁵ Behârî, *Dânişnâme-i Cihân-i İslâm*, c.6, 729.

¹¹⁶ Halhâlî, *Tezkire-i Şu‘arâ-i Mu‘âsır*, 21-6.

¹¹⁷ Halhâlî, *Tezkire-i Şu‘arâ-i Mu‘âsır*, c.2, 34-40.

روزی که رفتی از بر بالین شهریار گفتم که ناله ای کنم و بر سر آرمت¹¹⁸
Şeyriyâr 'ın yanı başından ayrıldığı gün, inleyip seni geri getirmeyi dü-
şündüm

3. Sonuç

Mahlas Fars edebiyatında köklü bir geçmişe sahiptir, nitekim İslamiyet'ten sonra Rûdekî, Dakîkî, Kisâî, Ammâre-i Mervezî ve Menûçihri gibi şairler şiirlerinde sürekli mahlaslarını yinelemiştir. Fars edebiyatında mahlas neredeyse bütün nazım şekillerinde yer almıştır. Ancak daha çok gazele has bir özellik haline gelmiştir. Fars şairleri mahlaslarını seçerken anlamlı, çarpıcı, ilgi çekici, farklı, sanatlı ve ilginç olmasına dikkat etmiştir. Fars şairleri mahlas seçmek veya mahlas değiştirmek konusunda, eğilimlerine ve diğerlerinin önerilerine göre tercihte bulunmuştur. Şiir yazmaya başlar-ken, iyi bir mahlas seçmek şairliğin şartlarından biri sayılmıştır. Mahlas bir şairin tanınması ve meşhur olması noktasında, ehemmiyet arz ettiğinden Fars şairleri seçecekleri veya alacakları mahlasların üzerinde uzun süre düşünmüştür, sıradan bir kelimeyi mahlas seçmek yerine şairlik ve sanatkârlıklarını en iyi şekilde temsil edecek ibareyi tercih etmiştir. Bazı Fars şairleri mahlas satın alacak kadar işi ileri götürmüştür. Fars şiirinde özellikle hicri altıncı yüzyıldan sonra mahlas yaygınlık kazanmış ve gazelde kendisine has bir yer bulmuştur. Fars edebiyatının ilk yıllarında nadiren de olsa mahlas kullanılmıştır. Klasik Fars edebiyatı şairleri mahlas kullanmayı bir gelenek haline getirmelerine rağmen muasır dönem şairleri mahlası çok az kullanılmıştır. Klasik dönem şairleri çoğunlukla mahlaslarını doğum yeri, ad, soyadı, memduh adı ve dinî inançtan almıştır. Muasır dönemde daha çok müstear isim ve siyasi düşünceler mahlas olarak kullanılmıştır. Mahlas Fars şiirinde zamanla şairin şiirini tamamıyla anlatan bir konuma gelmiştir. Fars şairler mahlas için özellikle herkesin hemen seçmeyeceği kelimeler tercih etmiştir.

¹¹⁸ Google, Son Erişim: 10 Haziran 2019, <https://ganjoor.net/shahriar/gozidegh/sh33/>

Kaynakça

Abbâspûr, Hücet. “Tehallüs” *Ferhengenâme-i Edebî-i Fârsî: Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî, Istılâhât, Mûzû‘ât ve Mezâmîn-i Edeb-i Farsî*, C.2, Nşr. Hasan Enûşe. Tahran: Vizâret-i Ferheng ve İrşâd-i İslâmî, 1381, s.322-324.

Âbid, Mehdî Mekâre. “Tahlîk ve Berresî-i Tahallus der Şi’r-i Fârsî”, *Dânişgâh-i Şehr-i Kürd, Dânişkede-i Edebiyyât, Şehr-i Kürd*, 1389.

Akün, Ömer Faruk. “Divan Edebîyatı” *DİA*, C.35, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, s.389-427.

Behârî, Meryem. “Tehallüs” *Dânişnâme-i Cihân-i İslâm*, C.6, Tahran: Müesese-i Ferhengî-i Hünerî-i Kitâb-i Mercî’, 2004, s.728-30.

Çiçekler, Mustafa. “Sa’ dî-i Şîrâzî” *DİA*, C.35, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008, s405-407.

Debîrsiyâkî, Muhammed. *Dakîkî ve Eş’âr- ı Ū*, Tahran: İntişârât-i Esâtir, 1347.

Direhşân, Mehdî. *Eş’âr-i Hakîm Kisâi-i Mervezî ve Tahkîk der Zindegânî ve Âsâr-i Ū*, Tahran:1375.

Dihhodâ, Alî Ekber. *Lügatnâme-i Dihhodâ*, C.4, Tahran: Dânişgâh-ı Tahran Müesese-i Lügatnâme-i Dihhodâ, 1373, s.5710.

Habâzhâ, Rızâ. “Sebk-i Tahallüs Âverî der Gazel ve Seyr-i Ân” *Edeb-i Fârsî*, Yıl 6, Sayı 2, Tahran:1395.

Hakîkat, Abdülrefî’. *Ferheng-i Şâ‘irân-i Zebân-i Pârsî*, Tahran: Şirket-i Müellefat ve Mütercim, 1368.

Halhâlî, Seyyid Abdulhamîd. *Tezkire-i Şu‘arâ-i Mu‘âsır*, Tahran: Kitâbhâne-i Tahûrî, 1333.

Hodâyâr, İbrahim ve Abîd, Yahya Abîd Sâlih. “Tahallüs der Şi’r-i Fârsî ve Arabî” *Fünûn-i Edebî*, Yıl 4, Sayı 1, Tâbistân: 1391.

İnal Savi Semavî. “Pervîn-i İ’tisâmî” *DİA*, C.34, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, s.246-247.

Kanar, Mehmet. “Vahîd-i Destgirdî” *DİA*, C.9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, s.210-211.

_____, “Fürûğî-i Bistâmî” *DİA*, C.13, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı

Yayınları, 1996, s.250-51.

_____, “Bahâr” *DİA*, C.4, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, s.469-70.

_____, “Ferâhânî” *DİA*, C.12, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995, s.356.

Karaismailoğlu, Adnan. “Hüseyin Vâiz Kâşifî” *DİA*, C.19, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999, s.16-18.

_____, “Râmî” *DİA*, C.34, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, s.448-49.

_____, “Abdülvâsi-i Cebelî” *DİA*, C.1, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988, s.283.

Kaska, Çetin. *Cüneyd-i Şîrâzî Divanı (İnceleme-Metin)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: 2012.

Kırlangıç, Hicabi. “Yağmâ-i Cendakî” *DİA*, C.43, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013, s.179-180.

Kurtuluş, Rıza. “Kâânî-i Şîrâzî” *DİA*, C.24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, s.1.

_____, “Necîbüddîn-i Tebrîzî”, *DİA*, C.32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, s.490-491

_____, “Nizârî-i Kuhistânî” *DİA*, C.33, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, s.199-200.

_____, “Ahmed Gülçîn-i Meânî” *DİA*, C.43, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016, s.43-44.

_____, “Baba Figânî” *DİA*, C.13, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996, s.58.

_____, “Muhammed Tâhir Nasrâbâdî” *DİA*, C.32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, s.418.

_____, “Tuğrâ-yi Meşhedî” *DİA*, C.41, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, s.339.

Müddebirî, Mahmûd. *Şerh-i Ahvâl ve Eş'âr-i Şâirân-i bî Dîvân der Karnhâ-yi 3, 4, 5 Hicri-i Kamerî*. Tahran: 1370.

Okumuş, Ömer. “Abdurrahman Câmî” *DİA*, C.7, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s.94-99.

Öngören, Reşat “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî” *DİA*, C.29, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004, s.441-48.

Öztürk, Mürsel. “Rûdekî” *DİA*, C.35, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008, s.185-86.

Pûr Enârî, Zühre Ahmedî, Sâbit, Mehdî Melik ve Penderî, Yedullâh Celâlî. “Berresî-i Tahallüs der Gazelhâ-i Nezîrevâr Dovre-i Bâzgeşt-i Edebî” *Fünûn-i Edebî*, Yıl 2, Sayı 1, Yezd: 1389.

Pûr Enârî, Zühre Ahmedî. “Berresî-i Tahallüs der Şi’r-i Fârsî” *Neşriye-i Edeb ve Zebân-i Dânişkede-i Edebîyyât ve Ulûm-i İnsânî-i Dânişgâh-i Şehîd Bâhüner-i Kirmân*, Yıl 17, Sayı 36, Kirmân: 1393.

Rûdekî-i Semerkandî. *Dîvân-i Rûdekî-i Semerkandî*, Nşr. Saîd-i Nefîsî. Tahran: Müessese-i İntişârât-ı Nigâh, 1373.

Safâ, Zebihullâh. *Târîh-i Edebîyyât Der İrân*. Tahran: İntişârât-i Firdevsî, 1338.

Semih, Mehmet. *Türk Edebiyatında Mahlaslar, Takma Adlar, Tapşurmalar ve Lakaplar*. İstanbul: Anahtar Kitaplar, 1993.

Şahinoğlu, M. Nazif. “Alâuddeevle-i Simnânî” *DİA*, C.2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989, s.345-47.

_____, “Kemâl-i Hucendî” *DİA*, C.25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, s.226.

_____, “Kûhî-i Şîrâzî” *DİA*, C.26, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, s.347.

Şefîî Kedkenî, Mehmed Rızâ. *Der Sohenvâre: Pencâh ve Penc Goftâr*. Tahran: Buhârâ, 1376.

Şemîsâ, Sîrûs. *Seyr-i Gazel der Şi’r-i Fârsî*. Tahran: İntişârât-i Firdevsî, 1370.

Tahirü’l-Mevlevî. *Edebiyat Lüğati*. Nşr. Kemal Edip Kürkçüoğlu. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1973.

Tekin, Arslan. *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1995.

Tokmak, A. Naci. “Rızâ Kuli Han” *DİA*, C.35, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008, s.64-65.

_____, “Evhadüddin-i Merâğî” *DİA*, C.11, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995, s.520.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, “Mahlas” C.6, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1986, 114.

Yazıcı, Tahsin. “Celâleddîn Hümâî” *DİA*, C.18, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998, s.478-79.

_____, “Lutf Ali Beg” *DİA*, C.27, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, s.230-31.

Yıldırım, Ali. *Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlas-nâmeler*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.

Yıldırım, Nimet. “Ahmed Şamlû” *DİA*, C.38, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, s.333.

İnternet Kaynakları

Google, “Ganjoor”, Son erişim: 10 Haziran 2019. <https://www.ganjoor.net/>